

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för humaniora

Aktiva pojkar och passiva flickor - genusnormer i berättelser

En textanalys av tre läseböcker ur ett genusperspektiv

Elina Backeby
Lisa Thor

2017

Examensarbete, avancerad nivå, 30 hp
Svenska med didaktisk inriktning

Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans
årskurs 1-3

Handledare: Britt J. Farstad
Examinator: Katharina Andersson

Sammanfattning

Skolan har ett viktigt uppdrag att motverka traditionella könsmönster och främja jämställdhet. Syftet med denna studie är att undersöka hur tre av skolans läseböcker från tre olika decennier framställer kvinnor och flickor samt män och pojkar. De tre utvalda läseböckerna är *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* (1986), *Djurspanarna B* (2001) och *Nyckeln till skatten 3B* (2013). Vi har även granskat om läseböckerna svarar mot de aktuella läroplanernas krav för demokrati och jämställdhet. För att kunna analysera empirin utgick vi från Hirdmans genusteori som handlar om isärhållning av könen och hierarkin där mannen framställs som normen. Studien genomfördes med en kvalitativ textanalys med kvantitativa inslag.

Resultatet visar att endast en av de tre utvalda läseböckerna svarar mot den nutida läroplanens krav att motverka traditionella könsmönster. De andra två läseböckerna främjar snarare än motverkar traditionella könsmönster då män, pojkar, kvinnor och flickor tillskrivs egenskaper och handlingar som traditionellt förväntas utifrån deras könstillhörighet.

Nyckelord:

Läseböcker, skola, genus, genussystem, kön, könsmönster, könsroll, dikotomi, isärhållning, hierarki, normer

Förord

Vi vill rikta ett tack till vår handledare Britt J. Farstad för hennes vägledning och råd genom arbetet. Vidare vill vi tacka våra kurskamrater som har bidragit med värdefulla tips som fört vårt arbete framåt.

Slutligen vill vi tacka våra familjer och vänner som varit otroligt stöttande under denna period.

Högskolan i Gävle VT-2017
Elina Backeby och Lisa Thor

Innehåll

1. Inledning.....	1
1.1 Disposition.....	2
2. Syfte.....	3
2.1 Frågeställningar	3
3. Bakgrund	4
3.1 Genus	4
3.1.1 Vanligt förekommande uppfattningar om manligt och kvinnligt.....	5
3.1.2 Genus i litteratur	6
3.1.3 Mans- och kvinnodominerade yrken	7
3.2 Läseböcker.....	8
3.3 Läroplaner.....	8
3.3.1 Lgr-80	8
3.3.2 Lpo-94.....	9
3.3.3 Lgr-11	9
4. Teori.....	10
4.1 Hirdmans genussystem	10
5. Tidigare forskning	11
5.1 Manligt och kvinnligt i läseböcker från 1980-2007	11
5.1.1 1980-1989	11
5.1.2 1989-1994	12
5.1.3 1994-2007	12
5.2 Barnlitteratur, ett ”hem” för könsstereotyper	13
5.3 Skildringar av män och kvinnor i ett urval läroböcker	14
5.4 Persongestaltningar i barnböcker.....	15
5.5 Genusnormer i tre läsläror	16
6. Metod.....	18
6.1 Metodval	18
6.2 Metodkritik	19
6.2.1 Validitet och reliabilitet	20
6.3 Material och urval.....	20
6.4 Genomförande	21
6.4.1 Analysfrågor	21
7. Resultat och analys	22
7.1 <i>Pojken och Tiger: en Sverige-saga</i>	22
7.1.1 Huvudkaraktärer och bika­raktärer	22
7.1.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar	23
7.1.3 Analys	25
7.1.4 Hur svarar <i>Pojken och Tigern: en Sverige-saga</i> mot Lgr-80 och Lgr-11?....	27
7.2 <i>Djurspanarna B</i>	28
7.2.1 Huvudkaraktärer och bika­raktärer	29
7.2.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar	29
7.2.3 Analys	31

7.2.4 Hur svarar <i>Djurspanarna B</i> mot Lpo-94 och Lgr-11?.....	33
7.3 <i>Nyckeln till skatten 3B</i>	34
7.3.1 Huvudkaraktärer och bikaraktärer	34
7.3.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar	34
7.3.3 Analys	36
7.3.4 Hur svarar <i>Nyckeln till skatten 3B</i> mot Lgr-11?	39
8. Sammanfattande diskussionsanalys.....	39
8.1 Kvinnor och mäns utrymme i läseböckerna	39
8.2 Karaktärer som förlöjligas och/eller förminskas	40
8.3 Sysslor och yrken.....	42
8.4 Hierarki och dikotomi.....	44
8.5 Demokrati	45
8.6 Metod- och teorirefleksion	46
9. Slutsats.....	46
10. Vidare forskning.....	47
11. Slutord	48
Referenslista	49
Elektroniska referenser	51

1. Inledning

Skolan blir allt mer genusmedveten med ett tydligare ansvar att motverka traditionella könsroller. Enligt Helena Josefson (2005:74), universitetsadjunkt på institutionen för pedagogik och specialpedagogik, och Bettina Berg (2000), samhällsvetare med särskild inriktning på genusfrågor, blir skolan allt mer genusmedveten med ett tydligare ansvar att motverka traditionella könsroller. Lärare har en skyldighet att se till att barnens utbildning och skolans verksamhet präglas av ett jämställdhetsperspektiv, samtidigt som skolans miljö ska förbättras så att flickor och pojkar inte hindras av traditionella könsroller. Vad begreppet könsroller betyder uttrycks dock inte i läroplanen. I denna studie har vi valt att använda ordet synonymt med begreppet könsroll, vilket innebär socialt och kulturellt betingade skillnader mellan könen som kan gälla exempelvis beteenden, makt och föreställningar (Nationalencyklopedin 2017a).

I läroplanen Lgr-11 (Skolverket 2016:8) betonas att elevers uppfattningar om vad som anses kvinnligt och manligt bland annat påverkas av hur de bemöts och bedöms i skolan, detta tillsammans med de krav och förväntningar som ställs på dem. Vidare står det att skolan har som uppgift att ifrågasätta traditionella könsroller så att elever inte ska känna sig hämmade av sin könstillhörighet (Skolverket 2016:8). Det betonas även i läroplanen att skolväsendet ska genomsyras av demokrati, det innebär bland annat att skolan ska främja jämställdhet och att ingen ska begränsas av sitt kön (Skolverket 2016:7). Detta gör att genusfrågan inkluderas i skolans demokratiuppdrag.

Vi har under grundlärarutbildningen erfarit att skolan är en plats där genus och könsroller antingen utmanas eller upprätthålls och förstärks. Detta genom lärares bemötande av flickor och pojkar men även genom olika läromedel som används i undervisningen. Vi har emellertid upptäckt att lärare på senare tid blivit alltmer medvetna om sina roller med att luckra upp traditionella könsroller då allt större fokus läggs på att hitta normbrytande läromedel. Eilard (2008:242), universitetslektor i pedagogik, menar att skolböckerna bidrar till att forma verklighetsperspektiv och att barn genom dessa skapar sig uppfattningar om vad som är rätt, normalt och därmed eftersträvänt.

I takt med att vår förståelse för hur berättelser kan påverka barn och deras självbild och uppfattningar om omvärlden har vuxit, har även intresset för att undersöka hur genus framställs i skolans läroböcker blivit större. Vi som skriver denna uppsats har gemensamt att vi båda tycker om att läsa skönlitteratur vilket påverkade vårt val av empiri för studien. I begreppet läroböcker i skolan ingår bland annat läseböcker som används som ett basläromedel i svenska. Vi har valt att granska vilka typer av genusnormer barn förses med från läseböckerna i skolan. Vi vill också undersöka om läseböckerna motsvarar läroplanerna för grundskolan.

Vi har valt att fokusera på läseböcker då dessa läromedel utgör en viktig grund för barns tillägnande av den sociala ordningen och uppfattningen av könsroller i skolan. Läseböckerna innehåller generaliseringar och sociala normer som förser barnen med idéer som i sin tur kan vara med och forma och påverka deras egen identitet. Enligt Eilard (2008:242) begränsar

könsroller såväl kvinnor och män som flickor och pojkar. De försöker anpassa sig till de normer som antas tillhöra ens eget biologiska kön då det är detta berättelserna förstärker. Om de väljer att bete sig på andra sätt kan det uppfattas som avvikande och onormalt.

1.1 Disposition

Uppsatsen introduceras med rubriken (1) *Inledning* där vi redogör för vårt intresse om studiens ämne samt skolans ansvar att motverka traditionella könsmonster. I (2) *Syfte* motiveras studiens syfte och våra frågeställningar. Därefter följer (3) *Bakgrund* där vi presenterar forskning kring genus, genusnormer och läseböcker. I bakgrunden presenteras också läroplanerna Lgr-80, Lpo-94 och Lgr-11. I avsnittet (4) *Tidigare forskning* redogör vi för fem verk vilka behandlar genus i läseböcker, barnböcker och läromedel. Detta följs av (5) *Metod* där vi motiverar våra val av kvalitativ forskningsmetod och textanalys. Vi argumenterar också för vårt material och urval. Även studiens teori, genomförande och metoddiskussion presenteras här. (6) *Resultat och analys* består av en presentation av vårt material ur ett genusperspektiv där varje bok följs upp av en analys. Under rubriken (7) *Sammanfattande diskussionsanalys* sammanfattar vi och jämför vårt resultat för att sedan i avsnitt (8) *Slutsats* kunna svara på studiens syfte och dess frågeställningar. Vi avslutar uppsatsen med (9) *Vidare forskning* och (10) *Slutord*.

2. Syfte

Genusfrågan är ett relevant och viktigt ämne i dagens samhälle. Enligt Lgr-11 (Skolverket 2016:8) har skolan ett ansvar att motverka traditionella könsmonster. Syftet med denna studie är att undersöka hur tre av skolans läseböcker från tre olika decennier framställer kvinnor och flickor samt män och pojkar. Ytterligare en intention med studien är att undersöka huruvida läseböckerna motsvarar läroplanens krav att främja demokrati och motverka traditionella könsmonster. Undersökningen blir relevant för oss som framtida lärare samt kollegor då resultatet redovisar hur genus framställs i tre av skolans läseböcker. Vi vill uppmärksamma och påminna lärare om hur viktigt det är att använda material i undervisningen som stämmer överens med läroplanens krav. Vi vill även betona vikten av att noggrant välja läseböcker som inte kränker eller förser eleverna med uppfattningar som kan begränsa dem utifrån sitt kön.

De tre böckerna som valts ut för studien är *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* av Lars Westman publicerad år 1986, *Djurspanarna B* av Arne Norlin med publiceringsår 2001 och *Nyckeln till skatten 3B* av Mats Wänblad utgiven år 2013. Urvalet av böcker motiveras i senare avsnitt. Förstärker eller utmanar dessa läseböcker de stereotypa könsrollerna?

2.1 Frågeställningar

Frågeställningarna studien utgår från är:

- Hur gestaltas män och kvinnor samt flickor och pojkar i de tre svenska läseböckerna *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*, *Djurspanarna B* och *Nyckeln till skatten 3B* utgivna mellan åren 1986 till 2013?
- Hur svarar läseböckerna mot deras samtida läroplaner och den nuvarande, alltså Lgr-80, Lpo-94 och Lgr-11?

3. Bakgrund

I detta avsnitt redovisas en beskrivning av begreppet genus och vanligt förekommande uppfattningar om män och kvinnor. Därefter följer en beskrivning av hur genus framträder i barnlitteratur och därpå redovisas en beskrivning av vad läseböcker är, hur de kan påverka eleverna och vad man bör tänka på när man väljer läsebok. Detta följs upp av rubriken *Yrken* där kvinno- och mansdominerade arbeten redogörs för med anledning av att kunna jämföra med männens och kvinnornas yrken i läseböckerna. Avslutningsvis presenteras avsnitten i läroplanerna Lgr-80, Lpo-94 och Lgr-11 som behandlar genus.

Den teoretiska litteraturen i bakgrunden valdes ut med motiveringarna att samtliga författare behandlat ämnet genus och redogjort för betydelsefulla aspekter som hjälper oss i våra analyser. Litteraturens innehåll består av förklaringar av begreppet genus och/eller hur genusnormer skildras i barnlitteratur och samhället. Detta var väsentligt för oss då vi först ville ha en övergripande redogörelse för vad genus faktiskt innebär för att sedan se hur genus uttrycks i barnböcker och möjliga konsekvenser det har för unga människor som läser litteraturen.

3.1 Genus

Modern forskning skiljer på begreppen kön och genus enligt Anna Furevik (2015:151) som är en erfaren lärare i genushistoria. När man talar om kön handlar det om det biologiska könet medan genus syftar på det sociala könet. Det sociala könet skapas via uppfostran samt genom social och kulturell påverkan, detta leder till att begreppet genus är öppet för överskridanden och förändringar.

”Man föds inte till kvinna, man blir det” skrev filosofen Simone De Beauvoir i *Det andra könet* 1949 (De Beauvoir 2006:325). Hon belyser att män och kvinnor skiljer sig åt med avseende på reproduktionen och att man endast kan definieras i förhållande till varandra (De Beauvoir 2006:41). De Beauvoir inleder sin bok med att redogöra för mänsklig biologi och resonemang kring djurens värld. Hon drar dock slutsatsen att biologin inte kan förklara hierarkin mellan könen, det vill säga varför mannen är överordnad kvinnan i samhället. Det är snarare kulturen och samhället som ”gör någon till kvinna” med hjälp av uppfattningar och begränsningar som människan utsätts för redan från födseln (De Beauvoir 2006:67–67ff.). Även sociologen R. Connell (1999:106) belyser männens hierarki och dominans i samhället och menar att genusordningen leder till att männen vill försvara sin position medan kvinnor vill skapa förändringar.

Även jämställdhetsstrategen och beteendevetaren Kajsa Svaleryd (2003:29) och Josefson (2005:12–13) nämner, precis som De Beauvoir, den sociala praktiken att man ”görs” till sitt kön. De menar likt De Beauvoir att detta bland annat sker genom uppfattningar om vad som anses som manligt och kvinnligt, exempelvis beteenden och sysslor. Samhällsvetaren Bronwyn Davies (2003:13) stärker detta och menar att när barn tillägnar sig kunskap om samhällets sociala konstruktioner lär de sig att de måste kategoriseras som det ena eller det

andra, antingen som pojke eller flicka. Exempelvis kan faktorer som klädsel, frisyrer, aktiviteter eller ord användas för att positionera sig själv som flicka eller pojke.

Josefson (2005:22) skriver att ordet *man* i en äldre ordbok oftast följs av förklaringen att det är motsatsen till kvinna. Detta följs av beskrivande ord för en *riktig* man, exempelvis ädel, hård, modig och rakryggad. Vidare menar hon att de sociala och kulturella föreställningarna om manligt och kvinnligt blir djupt inrotade i oss människor vilket leder till att dessa uppfattningar verkar naturliga. När exempelvis egenskaper och handlingar ses som manligt och kvinnligt kan det omedvetet begränsa oss (Josefson 2005:9–13).

När barn föds in i ett samhälle måste de lära sig att tänka och handla inom de redan upprättade sociala och kulturella strukturerna. Genom språket lär de sig bland annat könskoder och dess relationer till varandra (Davies 2003:12). Vuxna förebilder är viktiga i barns socialisationsprocess. När vuxna överför kunskap till barn konserveras delvis den sociala ordningen, detta då de överför det som de själva anser vara de rätta uppfattningarna om världen (Davies 2003:12). Skolan bidrar enligt Josefson (2005:18–21) också med uppfattningar om vad som anses vara kvinnligt och manligt, främst genom personalens agerande gentemot barnen. Vidare blir uppfattningar om manligt och kvinnligt synliga i undervisningsformer, innehåll och metoder.

3.1.1 Vanligt förekommande uppfattningar om manligt och kvinnligt

Barn blir medvetna om vad som lämpar sig för flickor respektive pojkar redan som små (Berg 2000:10). Maria Hedlin (2010:17–20), docent för institutionen för utbildningsvetenskap, menar att föreställningar om vad som är traditionellt kvinnligt och manligt begränsar båda könsens livsmöjligheter. När flickor och kvinnor samt pojkar och män gör det som förväntas av dem beträffande de aktuella normerna agerar de könsstereotyp enligt Maria Nikolajeva (2004:129), professor i litteraturvetenskap. Med normer menas det som anses vara det normala och tillåtna beteendet i en social grupp (Nationalencyklopedin 2017b). Hedlin (2010:17–20) skriver vidare att kön kan användas som kategoriseringsprincip för olika objekt och sysselsättningar, exempelvis leksaker, färger, yrken och kläder. Dessa föreställningar skapas och återskapas då vi tänker och pratar om både andra och oss själva.

Universitetslektorn och docenten för institutionen för förskolläraryrket och förskoleforskning, Christian Eidevald (2009:21) belyser att barn kan bemötas olika beroende på om omgivningen uppfattar barnet som en flicka eller en pojke. Flickor kan ofta få höra ord som lilla gumman och lilla hjärtat, detta till skillnad från pojkarna som kan få höra att de är en liten fighter eller en rackare. En upprörd flickbebis uppfattas ofta som ledsen medan en pojke uppfattas vara trött. Pojkar får även krypa längre bort från de vuxna än flickor då de är bebisar påstår förskoleläraren och filosofikandidaten Britta Olofsson (2007:26). Även Svaleryd (2003:14) har uppmärksammat hur olika flickor och pojkar behandlas. Hon menar att flickor ofta associeras med rosa, pyssel, dockor och känslosamma samtal medan pojkarna vanligtvis förknippas med fysiska aktiviteter, blåmärken, bilar och hög ljudnivå.

Det är i samspel och möten med andra människor som barnet bildar en uppfattning om vad det innebär att vara flicka respektive pojke enligt Svaleryd (2003:25). Detta sker konstant i skolans miljöer då flickor och pojkar prövar sig fram gällande hur de ska bete sig. Baserat på bemötandet och reaktionerna från andra människor lär de sig vad som anses vara ett korrekt beteende. Hon menar att det genom denna process skapas en förståelse för vilka beteenden som är accepterade för flickor respektive pojkar. Svaleryd (2003:15, 26) menar vidare att vanligt förekommande uppfattningar om flickor är att de ska vara snälla, hjälpsamma och söta, kvinnor ska vara omhändertagande av både barn och äldre. I skolan är det vanligt att flickor uppfattas som flitiga, skötsamma och empatiska (Josefson 2005:21). Flickor anses även tvivla på sig själv och ta mindre risker. Pojkar däremot uppfattas som självständiga, tävlande och villiga att anta utmaningar. De antas även ofta vara störande och våldsamma. Olofsson (2007:46) beskriver att duktiga flickor i skolan ofta får agera hjälpfröknar. Detta medan pojkar påstås bli uppfattade som krävande, dominerande och aktiva (Svaleryd 2003:15).

Connell (2009:77) beskriver att andra vanliga uppfattningar kring biologiska skillnader mellan män och kvinnor är att män är starkare och snabbare än kvinnor, de är också tekniskt kunniga medan kvinnor är duktigare på pyssel. Andra förekommande föreställningar är att män ska gilla sport och kvinnor skvaller. Då det är sådana skilda regler för vad män och kvinnor får och förväntas göra menar Connell (2009:18) att det blir en ”skandal” när någon bryter mot dessa. Connell (1999:103) menar även att de normer som män förväntas leva upp till är svåra att nå vilket medför att få män faktiskt uppfyller den normativa standarden.

Svaleryd (2003:26) och De Beauvoir (2006:325) menar, som tidigare nämnts, att man inte föds som kvinna eller man utan det är något man formas till och tilldelas kulturellt könsmärkta egenskaper för vardera kön. Hedlin (2010:29) påstår att dessa genusnormer, konstruerade i kulturen och samhället över en lång historisk period, påverkar alla. Genom att diskutera könsnormerna går det även att förändra dem. Målet med att arbeta genusmedvetet i skolan är att både flickor och pojkar ska få ett större handlingsutrymme och inte behöva bli begränsade i sina handlingar enbart på grund av sin könstillhörighet.

3.1.2 Genus i litteratur

Skolan har ett ansvar när det gäller att motverka traditionella könsmonster, Berg (2000:5) redogör för att lärarna har förpliktelse att arbeta ur ett jämställdhetsperspektiv. I skolans undervisningsarbete ingår bland annat läsning av skönlitteratur och lärare bör vara medvetna om genusstrukturer i materialet de väljer att arbeta med i skolan. Det är vanligt att läro- och bilderböcker frekvent skildrar flickor och pojkar utifrån ett traditionellt könsperspektiv, detta befäster och stärker uppfattningar om vad kvinnor, män, pojkar och flickor kan och bör göra (Josefson 2005:18, Eidevald 2009:27).

Davies (2003:66) argumenterar för att barn tillägnar sig den sociala ordningen bland annat genom berättelser och att dessa berättelser gestaltar både möjligheter och begränsningar. Något som är ständigt närvarande i barnböcker är gestaltningen och isärhållningen av manligt och kvinnligt. När barn får lyssna på eller läsa berättelser förses de bland annat med

karaktärsdrag och metaforer som de kan använda till att tolka sig själva och andra med. Det kan exempelvis vara relationerna mellan könen som skapar politiska budskap och den moraliska grunden i barnböckerna. På det sättet kan barn med hjälp av berättelserna även tolka sina egna positioner i den sociala världen.

I litteratur för barn visar det sig att huvudpersonen oftast är av manligt kön (Hedlin 2010:20, Kåreland 2005:25, Eidevald 2009:27). Detta bidrar till att barnen oftast får läsa om världen ur ett manligt perspektiv (Hedlin 2010:20). Det förekommer också att pojken eller mannen vanligtvis är aktiv medan den feminina bikaaktären är passiv (Svaleryd 2003:71). Barnboksforskaren Lena Kåreland och filosofidoktorn Agneta Lindh-Munther (2005:129–131) beskriver hur flickor är passiva och anpassningsbara medan pojkar gärna får spela hjälte i barnböcker. Vidare menar de att etiketten pojkflicka är något positivt medan begreppet flickpojke inte finns och att en feminiserad pojke dessutom är något negativt. Barn lär sig därför tidigt att *pojkkaktighet* värderas högre än *flickaktighet*, detta resulterar i att mannen framställs som överordnad kvinnan och upplevs därför som normen (Hedlin 2010:20, Eidevald 2009:27, Olofsson 2007:32). Det är högst relevant hur kvinnor och män skildras i böcker (Kåreland och Lindh-Munther 2005:126). Paul Tenngart (2012:30), universitetslektor för litteraturvetenskap och barnlitteratur, argumenterar för att litteraturen spelar en roll i hur vi skapar oss själva. Han menar att berättelsernas syfte är att vi ska kunna spegla oss i dem, detta framförallt i barnlitteraturen då ”barnlitteraturen gör oss till de vi är” (Tenngart 2012:23).

Det finns mycket undervisningsmaterial som är i behov av utveckling enligt Berg (2000:28). Hon beskriver att det fortfarande finns material som skildrar flickor och pojkar ur ett traditionellt könsperspektiv. Läromedel bör ge utrymme för många fler alternativ för både flickor och pojkar för att främja jämställdhet. Eilard (2008:20) diskuterar hur normgivande samhällsdebatter ger möjlighet till att förstå och tala om världen och hur dessa kommer till uttryck överallt såsom i massmedia, musik, litteratur och skolböcker. Normer ändras över tid men föreställningarna kring exempelvis genus, manligt, kvinnligt, kön och barndom finns kvar i verken de publicerats i. Eilard menar vidare att dessa normer påverkar unga människors självbild då de beteenden som beskrivs uppfattas som rätta, normala och eftersträvansvärda. Enligt Eilard bidrar detta i sin tur till att de levnadssätt och identiteter som inte uppfattas vara normen anses avvikande och inte lika önskvärda. Även Tenngart (2012:27) menar att en del texter skapar och stärker vissa grundläggande mänskliga sätt att tänka sig världen, medan andra ifrågasätter och problematiserar sådana tankemönster. Vidare beskriver Tenngart att syftet är detsamma för dessa texter; att skapa ett sätt att förstå vår komplicerade omgivning.

3.1.3 Mans- och kvinnodominerade yrken

Arbetslivet är enligt Ylva Elvin-Nowak, disputant i psykologi, och Heléne Thomsson, doktor i filosofi, (2003:199) en splittrad värld. Ofta talar man om begreppen vertikal och horisontell segregering. Det förstnämnda innebär att män och kvinnor traditionellt arbetar inom skilda områden, exempelvis att kvinnor jobbar inom vård och omsorg och män inom industri och teknik. Begreppet horisontell segregering innebär att män och kvinnor arbetar på olika nivåer trots att de jobbar inom samma område. Det är vanligtvis så att männen har chefsjobben medan kvinnorna är längre ner i hierarkin.

Historiskt sett har kvinnors arbete till största del skett i hemmet. Inom ”kvinnors obetalda arbete” innefattas sysslor som städning, tvätt och matlagning samt omsorg om barn och äldre. Men kvinnor arbetar inte bara i hemmen, de har också ofta ett lönearbete att utföra utanför sitt hushåll (Elvin-Nowak & Thomsson 2003: 180–181). Genusvetaren Fanny Ambjörnsson (2011:39) sammanfattar utifrån Statistiska centralbyrån att kvinnor arbetar med huvudsakligen traditionella kvinnoysslor som innebär lågbetalda arbeten inom vård och omsorg. Elvin-Nowak och Thomsson (2003:180) understryker vidare att barnomsorg är ett typiskt arbete för kvinnor. Andra karakteristiska kvinnolönearbeten är receptionist, försäljningspersonal och servitris (Elvin-Nowak & Thomsson 2003:193). Männerna arbetar oftast inom industri, teknik och ekonomi (Ambjörnsson 2011:39). Enligt Statistiska centralbyråns (2017a, b) statistikrapport från år 2015 utgjordes yrken såsom exempelvis lastbilsförare, snickare och VVS-montörer av flest procent män. När det gäller kvinnodominerande yrken fanns bland annat vårdbiträden, grundskollärare och medicinska sekreterare med i listan.

3.2 Läseböcker

Enligt styrdokumentet finns en fordran på att olika typer av texter ska läsas i skolan (Skolverket 2016:247). Det är fåtalet texter som har en så säker publik som skoleböcker enligt Björn Melander (1995:12), professor i svenska språket. Skolebokstexter lockar nämligen till sig intresse och entusiasm från många olika håll. Som tidigare nämnts bör lärare göra medvetna val när de ska välja läromedel. Några grundläggande frågor bör tas i beaktande när man ska välja läromedel är exempelvis; vilka värderingar uttrycks i texterna? Ges en korrekt bild av verkligheten? Vilka fakta förmedlas och är urvalet snedvridet? (Melander 1995:12).

Eilard (2008:20) menar att läseböcker är ett läromedel som eleverna möter tidigt i skolan. Det som skiljer läseböcker från barnlitteratur är att de tagits fram med syftet att användas i skolan (Eilard 2008:24–26). Vidare menar didaktikprofessorn Staffan Selander (2003:184) att böcker utgivna i pedagogiska syften ska ge eleverna allmänna faktakunskaper samt grundläggande kulturella normer och värderingar. Genom böckerna får eleverna lära sig vad som anses normalt och onormalt. Han påpekar även att när det gäller skolans läroböcker kan eleverna inte själva välja vad de ska läsa, därför utsätts de för alla normgivande inslag boken erbjuder.

3.3 Läroplaner

Under denna rubrik presenteras tre läroplaner, Lgr-80, Lpo-94 och Lgr-11. Dessa läroplaner redogörs för då de varit verksamma under tiden våra utvalda läseböcker publicerades. Vi avser att undersöka om böckerna svarar mot läroplanerna, detta gör vi genom att plocka ur segment ur läroplanerna som vi anser behandlar genus. Huruvida empirin svarar mot läroplanerna redovisas under rubrik 6. *Resultat och analys*.

3.3.1 Lgr-80

I Lgr-80 står det skrivet att skolan både ska föra vidare, aktivt bearbeta och utveckla normer och värderingar. Vidare står det att alla, oberoende av kön, etnicitet och socioekonomisk

bakgrund ska ha samma tillgång till utbildning i grundskolan. Skolan ska inte arbeta för att göra alla elever lika, alla barn ska bibehålla sin individualitet och särprägel och respektera varandras likheter och olikheter. Alla inom skolan ska verka för jämställdhet mellan könen då det demokratiska samhället bygger på fria och oberoende individer. I skolan möter barn dagligen frågor där det förekommer olika uppfattningar, exempelvis livsåskådningar, sociala värderingar, moral och människosyn. Skolan ska inte förse eleverna med uppfattningar om vad som är rätt och fel i dessa frågor, därför bör skolans undervisning vara saklig och opartisk. Det enda skolan inte får ställa sig passiv eller neutral till är demokratifrågan (Skolöverstyrelsen 1980:13–19).

I kursplanen för svenska står det att barn genom skönlitteratur ska få möta verkligheten från andras perspektiv samt få en inblick i materiella och sociala villkor från olika delar av världen i historien. Litteraturen ska vidare förse barnen med perspektiv på sig själva gentemot deras egen och andras livssituation (Skolöverstyrelsen 1980:134). Under målen för läsning står det att "[h]uvudparten av den litteratur som säljs till barn och ungdomar är [...] hårt präglad av värderingar som skolan har till uppgift att avslöja och motarbeta" (Skolöverstyrelsen 1980:137). I lågstadiet ska eleverna genom läsning "[få] pröva värderingar av attityder till t ex könsroller [...] som speglas i böcker, tidningar, serier etc," (Skolöverstyrelsen 1980:137).

3.3.2 Lpo-94

Under rubriken *En likvärdig utbildning* i Lpo-94 kan man läsa att skolan ska främja flickor och pojkars lika rätt och möjligheter samt att skolan har ansvar för att motverka traditionella könsroller. Flickor och pojkar formar sina uppfattningar om vad som anses kvinnligt och manligt utifrån hur de bemöts och genom de krav och förväntningar som ställs på dem. Eleverna ska, oberoende av könstillhörighet, ha möjligheten till att pröva och utveckla sina förmågor och intressen. Skolväsendet ska vila på en demokratisk grund (Utbildningsdepartementet 1994:5–6).

3.3.3 Lgr-11

Enligt Lgr-11 ska skolväsendet genomsyras av demokrati. Skolan ska exempelvis förmedla värden som individens frihet, lika värde, jämställdhet mellan könen och solidaritet. Vidare ska nolltolerans mot diskriminering av kön, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller annan kränkande behandling gälla (Skolverket 2016:7).

Undervisningen ska vara objektiv och elever ska få tillåtelse att ta personliga ställningstaganden och ha olika uppfattningar. Vidare står det att skolan med avsikt ska främja flickor och pojkars likvärdiga rättigheter och möjligheter. Elevernas kön ska inte påverka sättet de blir bemötta på eller bedömda i skolan. Könstillhörigheten ska heller inte avgöra vilka krav och förväntningar som ställs på de utan skolan har till uppgift att motverka de traditionella könsrollerna som finns (Skolverket 2016:8).

I kursplanen för svenska står det att eleverna ska lära sig att förstå och tolka olika texter samt att de ska arbeta med och utveckla kunskap om skönlitteratur från olika tider och delar av

världen. Detta ska bland annat bidra till en utveckling av elevernas identitet och deras förståelse för omvärlden (Skolverket 2016:247–248).

4. Teori

I följande avsnitt presenteras teorin som denna studie utgår ifrån för att kunna analysera empirin. Teorin är relevant för uppsatsens syfte då den lyfter isärhållandet av män och kvinnor samt den manliga normen.

4.1 Hirdmans genussystem

Enligt Nationalencyklopedin (2017c) är genusteori en benämning på samhällsvetenskapliga teorier som uppfattas vara sociokulturella kategorier som är föränderliga.

Genusvetaren Yvonne Hirdman (1988:51) använder begreppet genussystem för att problematisera de systematiserade dragen och definitionen av genus. Detta system kan ses som ett nätverk av processer, fenomen, förväntningar och föreställningar som har inflytande på hur vi ser på män och kvinnor. Denna typ av genusordning har lagt en grund för andra ordningar i samhället, såsom de sociala, ekonomiska och politiska.

Genussystemet har två regler, den ena är dikotomin och den andra är hierarkin. Dikotomin handlar om isärhållandet av manligt och kvinnligt och hierarkin syftar till att det manliga är normen för det normala, överordnade och det allmängiltiga. Till detta hör även att könen inte har samma status, kvinnan är underordnad mannen (Hirdman 1988:49, 51–52, Hedlin 2010:17). Hirdman menar vidare att isärhållandet av manligt och kvinnligt finns överallt, på fysisk nivå handlar det om platser och sysslor medan det på psykisk nivå handlar om egenskaper. Detta bidrar till maktskapande och genusformering där könen formas som han- och hongenus. Genusformeringen bidrar till att exploatera den biologiska olikheten och motsatstänkandet av manligt och kvinnligt (Hirdman 1988:51–52).

Genus är föränderligt och varje samhälle och varje tid har något som kan liknas vid ett osynligt kontrakt mellan könen (Hirdman 1988:51, Svaleryd 2003:29, Hedlin 2010:16). Kontraktet är inte jämlikt utan det handlar snarare om att den ena parten definierar den andra (Hirdman 1988:54). Genuskontraktet innehåller exempelvis konkreta riktlinjer om hur män och kvinnor ska bete sig mot varandra; vilka handlingar och egenskaper som tillhör vem, hur de ska prata och vilka ord de får använda samt vilka kläder kvinnor respektive män bör bära (Hirdman 1988:54). Isärhållandet föder mer isärhållande, ju kraftigare det blir desto mer självklart och mindre ifrågasatt blir den manliga normen. Gränsöverskridningar möts med våld, motstånd och/eller diskrimineringar. Genussystemet är enligt Hirdman (1988:57) envist och ihållande men möjligheten att tina upp de frysta strukturerna finns.

5. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer ett urval av forskning som behandlat barnböcker och genus samt läromedel och genus redogöras. Verken presenteras enskilt efter varandra. Först presenteras en avhandling av pedagogiklektorn Angerd Eilard som undersökt svenska läseböcker från år 1962 – 2007. Dessa läseböcker har använts och används i undervisning. Dock har vi valt att endast fokusera på de böcker som gavs ut från 1980 och framåt då dessa är relevanta för vår studie. Läseböckerna hon undersökt sträcker sig upp till årskurs 3.

Därefter följer en vetenskaplig artikel skriven av Ya-Lun Tsao, doktor i filosofi. Hon undersöker aktuella genusfrågor som avslöjas i barnlitteratur. Detta genom att göra en granskning av tidigare forskning som behandlar könsdiskriminering och stereotyper i barnböcker samt trender av hur män, kvinnor och barn gestaltas i litteratur.

Efter detta presenteras en underlagsrapport till Skolverket skriven av Britt-Marie Berge och Göran Widding. Berge är docent och universitetsuniversitetslektor vid Umeås universitet och Widding är adjunkt vid Umeås universitet, båda inom pedagogiska institutionen. I rapporten granskar de hur kön framställs i 24 läroböcker.

Vi har även valt att ta med ett avsnitt ur Maria Nikolajevas bok *Barnbokens byggklossar* (2004). Nikolajeva är professor i litteraturvetenskap och lärare i barnlitteratur. I *Barnbokens byggklossar* undersöker hon berättartekniken i ett antal barnböcker från olika årtal. Nikolajeva betonar att hon efter den första upplagan blivit alltmer uppmärksam på genus-aspekter i barnlitteratur, vilket är ett mönster genom hela andra upplagan.

Avslutningsvis har vi valt att ta med ett examensarbete skrivet av Ammi Lönnmo. Hon har i sin studie undersökt tre läseböcker ur ett genusperspektiv. Syftet med studien var att granska texter och bilder i läseböcker avsedda för årskurs 1–3 ur ett genusperspektiv, detta för att se huruvida könsnormer konstrueras och reproduceras i några av skolans läroböcker. Vi valde att ta med detta examensarbete då det liknar vår studie, hon har bland annat använt Hirdmans genusteori och Nikolajevas abstrakta schema för *manlighet* och *kvinnlighet*. Genom hennes upptäckter och slutsatser kan vi antingen stödja eller jämföra vårt resultat. Vi är medvetna om att forskningen i detta avsnitt har mer bärighet än examensarbetet.

5.1 Manligt och kvinnligt i läseböcker från 1980–2007

Eilard har i sin avhandling *Modern, svensk och jämställd* (2008) undersökt ett antal läseböcker som används och har använts i undervisning. Nedan följer en redogörelse för hur manligt och kvinnligt skildrats i läseböcker mellan 1980–2007.

5.1.1 1980-1989

Under 80-talet menar Eilard att de manliga idealen är tydliga, försök till könsgränsöverskridande handlingar redogörs för männens del. Dock förlöjligas mannen när han träder in på kvinnans revir, så som i köket och i omhändertagandet av barnen. Däremot kan det förekomma att kvinnorna kan ta en *mansroll* såsom att laga bilen utan att bli till åtlöje. När

männen kliver in i kvinnornas sfär är det ändå kvinnorna som har huvudansvaret (Eilard 2008:229–231, 283–284). Under denna tid förekommer det enligt Eilard många läseböcker där flickor framställs som söta och mammiga men framförallt husliga och omhändertagande, det är även allt vanligare att kvinnor kopplas till utseendefixering och strävan efter att vårda sitt utseende (Eilard 2008:260). Vidare skriver Eilard att det finns flickor som beskrivs som könsneutrala, men att detta är på väg bort då flickor kontinuerligt beskrivs som glada, söta och snälla. Detta bidrar i sin tur till att det skapas uppfattningar hos flickor och pojkar om hur man ska betrakta och värdera kvinnor och flickor (Eilard 2008:258–262).

I läseböckerna förekommer det enligt Eilard allt oftare att pojkarna inte längre klarar av skolans krav men konstant strävar efter att behålla statusen i kompisgänget, detta till skillnad från flickorna som alltid är läraren till lags. Pojkarna sportar och slåss och i deras ”tuffa” attityder passar det inte att sköta skolan (Eilard 2008:232–240). Kvinnors rätt till att arbeta istället för att vara hemma ifrågasätts enligt Eilards avhandling. Den manliga normen står i vägen för kvinnorna då de nu måste enas om vem som ska ta hand om barnen och hemmet (Eilard 2008:261).

5.1.2 1989-1994

Under 80-talets slut och början på 90-talet fortsätter författarna av läseböckerna i Eilards studie att beskriva flickor och kvinnor utifrån deras utseende. Hon skriver att utseendefixering även har blivit till det kvinnliga könets nackdel. För att en stark kvinnokaraktär inte ska anses för maskulin har utseendefixering lagts till som en kvinnlig svaghet. Även kvinnor i maktpositioner förlöjligas (Eilard 2008:296–299). Dock är det inte bara kvinnan som hånas, även mannen som tar sig an sysslor som ansetts vara kvinnliga förlöjligas (Eilard 2008:296). Vidare skriver Eilard (2008:325) att det har förekommit att läseboksförfattare har gett kvinnor och män eller flickor och pojkar nya hierarkier men att dessa raseras då författarna även driver med dessa roller. Trots att båda könen förlöjligas förblir mannen överordnad och kvinnan underordnad (Eilard 2008:315).

Ett förekommande inslag under 90-talet är att femininitet blandas med maskulina ideal. Eilard menar att det manliga har ansetts som normen så pass länge att läroboksförfattare anpassat kvinnor och flickor efter dessa normer. Det drivs med det som anses vara feminint hos både kvinnor och män samt flickor och pojkar (Eilard 2008:326). Flickorna har varierande egenskaper då vissa gillar hästar och dockor medan några är drivande och starka (Eilard 2008:305). Trots de olika personligheterna är det ingen flicka som har huvudrollen i Eilards urval av litteratur utan de ses oftast som partners till sina pojkvänner. Istället är det pojkarna som innehar huvudrollerna och de syns ofta med en fotboll eller vid klätterställningar (Eilard 2008:305). I litteraturen Eilard (2008:321) undersöker händer det även att en äldre pojke hävdar sig genom att spänna musklerna.

5.1.3 1994-2007

Pojkarna fortsätter med att inneha rollen som huvudkaraktärer medan flickorna har en biroll under denna tid. Ett annat återkommande mönster i läseböckerna är att kvinnorna har huvudansvaret för hushållssysslorna. Männerna fortsätter att förnedras när de beträder kvinnans

sfär, dock kan papporna slippa denna förnedring om de är säkra i sin föräldraroll (Eilard 2008:345–348).

Eilard (2008:363) beskriver det som att kvinnorna har ansvaret för att hålla sin kropp vacker för att behaga män. Det är vanligare att kvinnorna värderas utifrån sitt utseende då männen har och tar sig rätten att döma och objektifiera kvinnorna (Eilard 2008:359, 377). I de senare läseböckerna i Eilards studie börjar även pojkarna bli mer utseendefixerade (Eilard 2008:361). Flickorna blir tuffare ju mer tiden går medan pojkarna förblir bråkiga. Pojkarna ägnar sig åt aktiviteter som fotboll och att slåss, dock förekommer det i vissa berättelser att pojkar tillåts vara något känslösamma i vissa situationer (Eilard 2008: 350, 381). Eilard (2008:381, 385) menar att pojkar gör det de alltid gjort medan flickorna både hoppar hopprep och rider samt att de även ägnar sig åt aktiviteter som förr har ansetts tillhöra pojkarnas värld, exempelvis bandy.

5.2 Barnlitteratur, ett ”hem” för könsstereotyper

Tsao avser i sin artikel *Gender issues in young children's literature* (2008) att granska aktuella genusfrågor som finns i barnlitteratur. Tsao (2008:109) menar i studien att barnböcker inte bara är en viktig resurs för att utveckla barns språkkunskaper, de spelar även en stor roll i att överföra kulturella och sociala normer. Hon menar vidare att bilderböcker har en stor påverkan när barn ska utveckla sina individuella identiteter, detta då hon uttrycker att barnlitteraturen är ett av ”hemmen” för könsstereotyper (Tsao 2008:108). Böckernas innehåll påverkar barns beteenden då bland annat könsrollerna som porträtteras har inflytande på läsarna. Karaktärer och situationer i böcker introducerar barn till att se hur världen kan se ut från andra perspektiv samtidigt som det hjälper barn att konstruera egna bilder av sig själv och omvärlden. Tsao skriver att de fördomar och snedvridna representationer som kan förekomma i böcker har förmåga att begränsa barns val, intressen och förmågor. Tsao (2008:108) refererar till andra forskare som beskriver hur barnböcker erbjuder karaktärer att identifiera sig med, bland annat genom deras känslor, handlingar och övertygelser. Genom detta kan barn utifrån litteratur påverkas när de utvecklar och utformar sin egen självbild och självidentitet. Exempelvis kan en negativ skildring av barnets egna könstillhörighet påverka deras självförtroende och självuppfattning (Tsao 2008:108–111).

Resultatet i Tsaos studie indikerar att det i de flesta barnböcker är manliga karaktärer som dominerar i titlar, bilder och text. Männen och pojkarna är vidare beskrivna som starka, kraftfulla och aktiva. Kvinnliga karaktärer är däremot underrepresenterade i titlar och centrala roller och ger intryck av att vara oviktiga (Tsao 2008:109–110). Kvinnliga karaktärer tilldelas inte egenskaper eller prestationer som genererar prestige och respekt i dagens samhälle, detta trots att kvinnor i verkligheten når framgång och engagerar sig i olika professionella aktiviteter. Det finns emellertid tillfällen i barnböcker då kvinnor besitter egenskaper som kan identifieras med manliga normer, det är dock mindre vanligt att män karaktäriseras med feminina egenskaper (Tsao 2008:112–113).

Studiens slutsats visar att genus har en påverkan i sociala sammanhang och i formandet av barnens egen självbild. För barn är bilderböcker viktiga då de kan förmedla förebilder och

definiera normer för feminina och maskulina beteenden. Tsao kan genom sin analys dra slutsatsen att bilderböcker till stor del förmedlar uppfattningar om att män är aktiva och kvinnor passiva. När en kvinna väl tillåts besitta aktiva egenskaper i barnböcker får barnen dock oftast budskapet om att hon är ett anmärkningsvärt undantag (Tsao 2008:113).

Vidare kom Tsao i sin studie fram till att det under de senaste årtiondena har skett en ökning av kvinnliga representationer i titlar, bilder och centrala roller vilket visar en medvetenhet om kvinnors förändrade roller hos författare. För att vara med och skapa en jämställd inlärningsmiljö i skolan är det viktigt att lärare väljer böcker där individer har varierande personligheter oberoende av kön (Tsao 2008:113). Prestationer bör inte bedömas utifrån kön och kvinnor ska inte gestaltas som känsligare och svagare än män. Böcker där karaktärer går emot de rådande genusnormerna, där flickor och kvinnor tillåts vara aktiva och ledande och där män är omsorgsfulla ger en kontrast till de annars stereotypa föreställningar barn förses med från olika medier. Lärare har därför en uppgift att noggrant välja böcker som ger rättvisa till både män, kvinnor, flickor och pojkar (Tsao 2008:113).

5.3 Skildringar av män och kvinnor i ett urval läroböcker

De övergripande frågorna forskarna Berge och Widding i sin underlagsrapport *En granskning av hur kön framställs i ett urval av läroböcker* (2006) utgått ifrån är bland annat hur och i vilken utsträckning män, kvinnor och transpersoner blir representerade i läromedel. Ytterligare en fråga är om kvinnor, män och transpersoner gör samma saker och om deras prestationer estimeras likvärdigt. Vidare användes följande följdfrågor; är män, kvinnor och transpersoner lika ofta representerade? Vilka grupper associeras med vilka sysselsättningar och symboler? Finns hierarkier mellan verksamheterna och symbolerna? (Berge & Widding 2006:8).

Författarnas empiri bestod av 24 utvalda läroböcker som är uppdelade i de fyra ämnena biologi/naturkunskap, religionskunskap, historia och samhällskunskap. Författarna upptäckte en tydlig tendens, i bland annat biologiböckerna, att det är mannen som är normen och ses som det normala medan kvinnan uppfattas avvikande. Kvinnorna i böckerna blir vidare ofta skuldbelagda, nedvärderade eller förlöjligade. Även deras kompetenser blir förminskade (Berge & Widding 2006:9, 13). Ett annat mönster i de analyserade läroböckerna är att pojkar och män är överrepresenterade. Vidare kom Berge och Widding (2006:29) fram till att läroböckerna fylls av en likhetsdiskurs vilket betyder att kvinnor och flickor får göra samma saker som män och pojkar utifrån samma positioner, men männen och pojkarna har ett större antal representanter och får göra fler saker.

Redogörelser om kvinnors kamp och välgång saknas i de flesta historieböcker, de visas snarare upp som offer i hårt arbete medan männen framställs som hjältar som driver fram förändringar och fördelaktiga villkor (Berge & Widding 2006:16). Att studiens resultat uppmärksammat överrepresentationen av män samt avsaknaden och underordningen av kvinnor i exempelvis historieböckerna kan enligt Berge och Widding (2006:15–16) leda till att flickor inte känner sig delaktiga och betydelsefulla i historien. Detta osynliggörande nedvärderar flickor och kvinnor som grupp.

Sammanfattningsvis kunde författarna genom studien dra en slutsats att läroböckerna genomsyras av en manlig norm då män och pojkar generellt är överrepresenterade. I de få fall där kvinnor utgjorde majoriteten var övertaget marginellt (Berge & Widding 2006:29). Överrepresenterandet av män menar Berge och Widding (2006:12) bidrar till att flickor får svårare att identifiera sig med ämnesinnehållet. De såg även en klar tendens att läroboksförfattarna indikerar att det de har skrivit är den enda ”sanningen”, vilket gör det svårt för eleverna att förstå att kön kan analyseras på flera olika sätt (Berge & Widding 2006:31).

5.4 Persongestaltningar i barnböcker

I *Barnbokens byggklossar* beskriver Nikolajeva (2004:129–130) att egenskaper för manligt och kvinnligt baseras på motsatser, med hjälp av dessa motsatser har hon utformat ett abstrakt schema för vad som anses vara manligt respektive kvinnligt. Att garantera att alla litterära karaktärer i barnböcker stämmer överens med schemat går inte, men schemat kan fungera som ett hjälpmedel för att granska hur stereotypa personer framställs i barnböcker.

Män/pojkar	Kvinnor/flickor
Starka	Vackra
Våldsamma	Aggressionshämjade
Känslokalla, hårda	Emotionella, milda
Aggressiva	Lydiga
Tävlande	Självuppoffrande
Rovgiriga	Omtänksamma, omsorgsfulla
Skyddande	Sårbara
Självständiga	Beroende
Aktiva	Passiva
Analyserande	Syntetiserande
Tänker kvantitativt	Tänker kvalitativt
Rationella	Intuitiva

Maria Nikolajeva (2004:129) Abstrakt schema för könsstereotyper

Nikolajeva (2004:130) redogör för att det växelvis uppkommit diskussioner om bristen på flickor i svenska barnböcker. Detta har bidragit till att författare svarat med att byta kön på huvudpersonen i deras nästa bok. Därmed uppkom istället diskussioner om bristen på pojkar i svensk barnlitteratur. Nikolajeva problematiserar detta och menar att det inte är det biologiska könet som är det relevanta i detta fall utan det socialt konstruerade genuset. Nikolajeva

(2004:129) menar att när karaktärer skildras efter könsstereotyper beter de sig som de förväntas göra baserat på de rådande normerna. Flickor ska vara snälla, duktiga och väluppfostrade medan pojkar ska vara äventyrliga och busiga. Nikolajeva ger även exempel på karaktärer som följer genusnormerna, hon nämner bland annat Annika från Pippi Långstrumps värld med sina klänningar och försiktighet. Även Emil i Lönneberga stämmer överens med schemat med hans äventyrliga och busaktiga egenskaper.

Synen på det *typiskt* manliga och kvinnliga förändras genom tiderna. Nikolajeva menar att våra uppfattningar om typiskt *manligt* och *kvinnligt* delvis baseras på våra förutfattade meningar. Idag ses de manliga normerna underförstått som det normala och överlägsna. Nikolajeva redogör för hur en kvinnlig kritiker har påvisat att barnböcker förminska flickor medan pojkarna upphöjs. Om detaljer i barnböcker inte beskrivs som *kvinnligt* tolkar vi det omedvetet som *neutralt*, med andra ord, *manligt* (Nikolajeva 2004:130–132).

När kvinnor tilldelats några maskulina drag och bryter de stereotypa uppfattningarna pressas de ofta tillbaka till kvinnliga beteendenormer (Nikolajeva 2004:129). Ett exempel Nikolajeva lyfter är boken *Anne på Grönkulla*. Anne besitter manliga drag i början av boken men för att accepteras av samhället måste hon ge upp dessa, i slutet av boken uppträder Anne mestadels som en kvinna förväntas utifrån stereotypa normer. Nikolajeva berättar vidare att det enbart är i genrerna fantasy och science fiction som, med vissa reservationer, gestaltar kvinnor helt utanför de stereotypa ramarna. Hon betonar dock att kvinnliga karaktärer genomgått stora förändringar under historien. Även pojkar i moderna barnböcker tillåts alltmer visa drag som tidigare setts som kvinnliga, bland annat skildras de som sårbara och omtänksamma.

Nikolajeva (2004:132) problematiserar att karaktärer i barnlitteratur ofta är genus-neutrala, med det menar hon att det biologiska könet inte hindrar eller är avgörande för handlingsförloppet. Hon ger exempel på att flickan Alice i *Alice i underlandet* lika gärna hade kunnat vara en pojke men att Pippi inte skulle varit så utmanande om hon vore en pojke. Hon menar att eftersom vårt samhälle har olika förväntningar när det gäller beteendet för flickor och pojkar är valet av huvudpersonens kön oftast inte en slump. Nikolajeva (2004:132) konstaterar därefter att pojkar i litteraturen tillåts mer frihet än flickor.

Avslutningsvis redogör Nikolajeva (2004:132–133) för att majoriteten av uppmärksamheten i genusforskningen under de senaste åren till största del fokuserat på flickor, men den allra senaste forskningen har även inriktat sig på pojkar och maskulinitet. Hon menar att det är en uppskattad utveckling eftersom även pojkar och män i litteratur är utsatt för stereotyp behandling.

5.5 Genusnormer i tre läsläror

Materialet för Lönnmos examensarbete *Mellan raderna där normerna får fäste. En diskursanalys av tre läsläror ur ett genusperspektiv* (2014) består av de tre läseböckerna *Vi läser* första boken (2005) av Ulf Stark, *Kom och läs! Mer om Moa och Mille, B* (2002) av Moni Nilsson-Brännström och slutligen *Nya pojken och Tigern* (2002) av Lars Westman. För

att besvara studiens syfte, vilket är att se huruvida könsnormer konstrueras och reproduceras i några av skolans läroböcker, har Lönnmo använt följande frågeställningar:

- Konstrueras och reproduceras traditionella könsnormer i läslärorens text och bild?
- Hur skildras karaktärerna i text och bild utifrån Maria Nikolajevas könsrollsschema?
- Vilket utrymme får flickor respektive pojkar i texten?

(Lönnmo 2014:9)

För att svara på forskningsfrågorna har Lönnmo (2014:15–18) använt en kvalitativ metod med ett hermeneutiskt förhållningssätt. Hon har vidare använt Hirdmans genusteori vars två regler är isärhållandet av könen och hierarkin där det manliga ses som normen. Ytterligare en hjälpguide för analysen var Nikolajevas könsschema som synliggör traditionellt könsbundna egenskaper. Med hjälp av Hirdmans genusteori och Nikolajevas könsschema har Lönnmo konstruerat egna analysfrågor för texterna. Hon har bland annat valt att titta på huvud- och bikastraktärernas kön och vilka beskrivande ord och egenskaper som använts för respektive kön (Lönnmo 2014:18).

I studiens resultat syns en tydlig isärhållning av könen, bland annat kommer det fram en skillnad kring vad barnen i böckerna kan och får göra samt hur karaktärerna pratar med och om varandra (Lönnmo 2014:41). Även mansnormen gör sig påmind i böckerna, av fem huvudkaraktärer är det endast en som är av det kvinnliga könet. Pojkarna beskrivs bland annat som aktiva och idérika samtidigt som de kan vara känsliga, omsorgsfulla och vill vara duktiga. Lönnmo menar dock att pojkarna trots de normbrytande egenskaperna fortfarande skildras stereotypt när det gäller aktiviteter och förväntningar. Den enda flickan som har en huvudroll gestaltas oftast som förväntat, bland annat genom att vara känslös. Hon har dock, precis som pojkarna, en normbrytande sida där hon beskrivs som aktiv, kreativ och har en ledarstil (Lönnmo 2014:37).

Bikastraktärerna i böckerna upplevs enligt Lönnmo (2014:37–38) mestadels som stereotypa. I *Vi läser* är visserligen karaktären Tors föräldrar nyanserade och jämställda. I *Mer om Moa och Mille* skildras bland annat Moas föräldrar utifrån en traditionell uppdelning, exempelvis att pappan kör bil och lagar apparater medan mamman lagar mat och organiserar. Lönnmo beskriver att åtskilliga kvinnor och flickor i böckerna uppfattas som passiva, känslösa, vårdande och skötsamma medan pojkarna är kreativa, coola, tjejtjusare och självständiga. I alla tre läseböckerna handlar majoriteten av övriga bikastraktärer efter förväntade könsroller. Detta kan enligt Lönnmo (2014:38) bidra till att stereotyper och förväntningar bekräftas och förstärks genom att läsa böckerna.

Lönnmo (2014:39) fann vidare tydliga isärhållanden mellan könen. Hon nämner flera exempel, bland annat när karaktären Moa får ett halsband och att det benämns som en tjejpresent, eller när ett gäng pojkar vill spela innebandy men alla tjejerna protesterar och tycker de är barnsliga. I samtliga tre böcker fann Lönnmo (2014:40) att männen är verksamma i yrken som traditionellt värderas högre i samhället, exempelvis är de piloter, poliser och doktorer. I böckerna *Vi läser* och *Mer om Moa och Mille* är fröken en kvinna, dock förekommer även en manlig vikarie. Däremot har Tors föräldrar i *Vi läser*, enligt Lönnmo,

inte särskilt stereotypa yrken då mamman jobbar på kontor och pappan är busschaufför. I *Nya pojken och Tigern* syns kvinnor i hushållet och som kassörskor och sjuksköterskor (Lönnmo 2014:40).

Studiens slutsats visar att könsnormer både konstrueras och reproduceras i de utvalda läseböckerna. Lönnmo (2014:47) menar att *Vi läser* gestaltar en varierande bild av barnens lek och ett flertal gånger beskrivs barnen med normbrytande egenskaper. Hon menar dock att boken till stor del bygger på den manliga normen. I *Mer om Moa och Mille* får läsarna enligt Lönnmo budskap om hur flickor och pojkar är och bör vara, detta trots att boken inkluderar variationer av karaktärer och situationer. I *Nya Pojken och Tigern* bidrar avsaknaden av kvinnor och rollerna kvinnorna tilldelats till att befästa traditionella könsmonster. Egenskaper som blir signifikanta för pojkar i böckerna är bland annat att de är tuffa, orädda, aktiva och självständiga medan flickorna är passiva, fina, duktiga, vårdande och känslösa. Lönnmo (2014:47) menar att den tydliga uppdelningen och upprepadet av stereotyper leder till att barnen inte får något utrymme att förändra eller ställa sig emot traditionella föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt.

6. Metod

I följande avsnitt redovisas vårt metodval som består av en kvalitativ textanalys med kvantitativa inslag. Detta följs av en redogörelse av studiens empiri och hur urvalet av läseböcker gick till. Fortsättningsvis lyfter vi kritiska aspekter mot vårt metodval, även studiens validitet och reliabilitet redovisas. Avslutningsvis redogör vi för studiens genomförande och analysfrågorna vi använt oss av under läsningen av empirin.

6.1 Metodval

För att besvara studiens syfte har en kvalitativ textanalys använts, dock förekommer även kvantitativa inslag. Den kvalitativa forskningen innebär enligt Per Lagerholm (2010:30), filosofiedoktorand i nordiska språk, och Karin Widerberg (2002:16), professor i sociologi, att man genomför djupare närstudier medan den kvantitativa forskningen har som syfte att utröna mängder; förekomst eller frekvens. Alan Bryman (2011:340, 376), lärare i forskningsmetodik, och Martyn Denscombe (2016:344), professor i social forskning, framhäver att kvalitativ forskning fokuserar snarare på ord än siffror och har benägenheten att vara en mer öppen forskningsstrategi än den kvantitativa. Vidare tenderar den kvalitativa forskningen att omfatta djupgående och täta beskrivningar av ett begränsat material. Forskare som genomför kvalitativa studier vill ha en detaljerad förtrogenhet med sitt material när analysen genomförs (Denscombe 2016:345).

Det finns mycket information i texter som läsare inte alltid uppmärksammar, därför genomförs närstudier av texter där detaljerade och djupgående analyser utförs, dessa analyser kallas textanalyser (Lagerholm 2010:88). En kvalitativ textanalys innebär att metodens arbetsmaterial består av texter enligt filosofie doktorn och professorn i religionssociologi Pål Repstad (2007:15), i detta fall svenska läseböcker. Genom att studera texter analyserar vi en viktig del av det som bygger och formar människors föreställningar om omvärlden och

samhället enligt statsvetaren Kristina Boréus (2015:158). Hon menar vidare att texter bidrar till att producera och bevara vissa identiteter. Då analyserna är mycket ingående bör materialet vara relativt begränsat, två eller tre texter är en lämplig mängd (Lagerholm 2010:88). Något som kännetecknar en textanalys är att den som genomför studien inte samspelar med levande individer och att de språkliga uttrycken är statiska (Widerberg 2002:17). Under analysen behövs analysfrågor som ska ställas till texten, detta då vi inte får svar på våra forskningsfrågor genom att endast läsa läseböckerna utan att ha några riktlinjer att följa (Boréus 2015:160). Analysfrågorna utformas som ett verktyg att använda kontinuerligt under studien för att besvara frågeställningarna medan de samtidigt fungerar som ett hjälpmaterial för att behålla fokus på det väsentliga för vår analys.

Syftet med en kvalitativ textanalys i denna studie är att utvinna ett resultat om hur kön skildras i de läseböcker vi valt. En vidare intention med studien är att se om läseböckerna svarar mot deras samtida läroplaner. För att ta reda på detta krävs en närstudie där vi fokuserar på ord och där de tre läseböckerna är arbetsmaterialet. Textanalysen utgår från fem analysfrågor som redovisas i avsnittet *Genomförande*.

Även kvantitativa inslag förekommer i studien då vi exempelvis räknar antalet män respektive kvinnor i varje bok. Repstad (2007:14) menar att det i kvalitativa forskningsmetoder är nästintill omöjligt att kringgå kvantitativa inslag då man ofta talar i termer av mängder i något sammanhang.

6.2 Metodkritik

Kvalitativ forskning brukar kritiseras för att vara impressionistisk och subjektiv. Det vill säga att forskningen i för stor utsträckning anses vara baserad på forskarnas, oftast osystematiska, uppfattningar om vad som är viktigt. Bryman (2011:368) och Denscombe (2016:344) anser att det som forskaren väljer att fokusera på i sin kvalitativa undersökning till stor del är styrt av dennes intressen, bakgrund, övertygelser och värderingar. Forskaren blir därmed själv det viktigaste redskapet vid datainsamlingen och analysen.

På grund av att kvalitativ forskning är osystematisk och beroende av forskarens påhittighet anser kritiker att undersökningarna blir svårare att replikera enligt Bryman (2011:370). Han menar att det vid dessa undersökningar är svårt att fastställa hur forskaren konkret har genomfört studien och kommit fram till slutsatserna. På grund av att forskaren blir nära involverad i insamlingen och analysen av data så blir det svårt för andra forskare att generera identiska data och komma fram till en likalydande slutsats (Denscombe 2016:412). Data till kvalitativa undersökningar produceras genom en tolkningsprocess som genomförs av forskaren, detta innebär konsekvenser med avseende på objektivitet. Frågan om hur stor inblandning forskarens uppfattningar har i tolkningen av data bör tas i beaktning och likaså om forskaren har ett opartiskt förhållningssätt (Denscombe 2016:414).

Eftersom den kvalitativa forskningen ofta baserar sig på intensiva och detaljerade närstudier av ett begränsat forskningsmaterial menar kritiker att det är svårt att generalisera forskningsresultaten, de ifrågasätter hur ett eller två fall kan vara representativt för liknande

fall på annat håll (Bryman 2011:36, Denscombe 2016:412). Kvalitativa forskare menar dock att det är upptäckterna i deras studier som är värdefulla eftersom de skildrar den specifika, och ibland unika, situationen (Denscombe 2016:412).

6.2.1 Validitet och reliabilitet

Reliabilitet och validitet utgör viktiga kriterier för forskning som är kvantitativ inriktad då det handlar om att få en bild av kvaliteten i en undersökning (Bryman 2011:351). Forskare som arbetar med kvalitativa metoder har diskuterat hur pass relevanta dessa begrepp är för kvalitativa undersökningar, detta eftersom frågan om validitet och reliabilitet definitionsmässigt verkar rymma det som rör uträkningar och mätningar. Detta är inte centralt för kvalitativ forskning (Bryman 2011:351, Bergström & Boréus 2012:42). Statsvetaren Göran Bergström och Boréus (2012:42) menar dock att detta begrepp kan breddas och bli väsentligt även för undersökningar där man inte avser att mäta och räkna, då handlar det mer om att vara noggrann i studiens alla led och att utelämna felkällor. En reliabilitetsfråga för textanalyser är exempelvis tolkningsaspekten, det innebär att man bör vara noggrann och ständigt medveten om sitt syfte när man ska tolka texter.

I en validitetsbedömning är det inte bara metoden som bör tas i beaktning. Forskaren själv med sin historiska och socialt utformade förförståelse bör också tas i hänsyn. Eftersom forskaren själv är med och framställer sitt forskningsobjekt kan den egna förförståelsen påverka svaren på forskningsfrågorna (Bergström & Boréus 2012:42).

Analysfrågorna, forskningsfrågorna och syftet har i denna studie varit viktiga komponenter vid analysen av läseböckerna. Detta för att säkerställa att det genomfördes korrekta och konsekventa analyser genom hela studien. Eftersom endast tre läseböcker använts, samt att studien till en viss del bygger på egna tolkningar, kan det inte garanteras att resultatet är generaliserbart och därmed kan liknande studier generera ett annat resultat.

6.3 Material och urval

Tre läseböcker har valts ut för studien, dessa är *Nyckeln till skatten 3B* (2013) av Martin Wänblad, *Djurspanarna B* (2001) av Arne Norlin samt *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* (1986) av Lars Westman. Samtliga läseböcker är avsedda för elever i årskurs 3. Dessa läseböcker valdes ut då vi vet att de finns tillgängliga och används i skolor i dagsläget. Samtliga utvalda läseböcker finns i olika svårighetsnivåer, vi valde läseböckerna avsedda för årskurs 3 på grund av textmängden. I läseböckerna avsedda för tidigare årskurser är texten enkel med korta meningar och få detaljer. Vi tror att mer textmängd i läseböckerna bidrar till ett större material att analysera och tolka.

Urvalet av böcker inleddes med en sökning av svenska läseböcker på internet. Därefter samlades läseböckerna och lades upp i kronologisk ordning efter publiceringsår, från 1980-tal till 2000-tal. Från böcker publicerade på 2000-talet valdes *Nyckeln till skatten 3B* ut då läseboken har använts och fortfarande används i skolorna där vi har haft verksamhetsförlagd utbildning. Serien har även diskuterats tillsammans med medstudenter på lärarutbildningen på högskolan i Gävle. Från de äldre läseböckerna valdes *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*

och *Djurspanarna B* med motivering att de lästes när vi själva gick i skolan och att de även förekommer i dagens skolverksamhet. Samtliga tre böcker är sammanfattningsvis aktuella och finns tillgängliga i skolor idag. Via egen kännedom vet vi att böckerna bland annat används som läsläxa och högläsningsbok.

6.4 Genomförande

Utförandet av analysen inleddes med att samtliga utvalda läseböcker lästes individuellt övergripande av oss som uppsatsförfattare. Därefter analyserades respektive läsebok djupgående utifrån analysfrågorna. Den djupgående analysen skedde först enskilt där båda parter läste och förde anteckningar som sedan jämfördes gemensamt för att därefter sammanställas till text på datorn. Vid tillfällen då ena parten upptäckt något den andra inte uppmärksammat kontrollerades detta, bland annat för att se om båda uppfattade texten på samma sätt och om det var relevant för studien. Denna process såg likadan ut för samtliga böcker.

Därefter sorterades texten vi skrivit in i kategorier för att få en tydligare struktur i resultatet. Resultatet delades in i följande kategorier: *Huvudkaraktärer och bikaraktärer* samt *Beskrivningar, yrken och sysselsättningar*. Resultaten för samtliga utvalda läseböcker sammanställdes innan vi satte det i relation till tidigare forskning. Vi undersökte därefter hur respektive bok svarade mot dess samtida läroplan och den nutida Lgr-11. Vi valde att sätta böckernas enskilda resultatanalyser efter respektive presentation av böckerna, detta för att underlätta vår senare jämförande diskussionsanalys. Vi ansåg att det både skulle bli enklare för oss och för de som läser vår uppsats om det finns en enskild och övergripande analys av varje bok innan vi börjar jämföra läseböckerna gemensamt i en diskussion.

I den sammanfattande diskussionsanalysen som följer efter *Resultat och analys* valde vi att sammanfatta och diskutera resultatet från de olika läseböckerna. Anledningen till detta var bland annat för att eventuellt se en utveckling i hur karaktärerna skildras under åren 1986-2013. Efter diskussionen kunde vi se olika mönster och därmed dra en slutsats utifrån vårt syfte och våra frågeställningar.

6.4.1 Analysfrågor

Frågorna som ligger till grund för analysen är följande

- Vilket/vilka kön har huvudkaraktärerna och bikaraktärer?
- Hur mycket utrymme får kvinnor/flickor respektive män/pojkar i läseböckerna?
- Hur beskrivs män och kvinnor samt flickor och pojkar i texten? Stereotyp eller normbrytande? Faktorer som personlighet och handlingar analyseras.
- Vilka yrken/sysselsättningar och intressen har kvinnor/flickor och män/pojkar?
- Framhävs hierarkin och isärhållandet av kvinnligt och manligt? Hur gestaltas detta i så fall?

7. Resultat och analys

Vi avser att undersöka hur kvinnor och män samt pojkar och flickor skildras i de tre svenska läseböckerna *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*, *Djurspanarna B* och *Nyckeln till skatten 3B* som är skrivna mellan åren 1986 till 2013. Vi undersöker även om läseböckerna svarar mot deras samtida läroplaner och den nuvarande.

I följande avsnitt kommer de tre utvalda läseböckerna presenteras var för sig. Efter varje presentation följer en analys. Efter varje bokpresentation finns även ett avsnitt där vi undersöker hur läseböckerna svarar mot sina samtida läroplaner samt den nuvarande, Lgr-11.

7.1 *Pojken och Tiger: en Sverige-saga*

Pojken och Tigern: en Sverige-saga (1986) skriven av Lars Westman ingår i *Läs med oss*-serien och omfattar 176 sidor fördelat på 25 kapitel. Pojken och hans familj är på semester nere i Skåne när katten Tigern bestämmer sig för att hoppa ur bilen. Pojken, Tigerns ägare, blir bedrövad och vägrar följa med familjen hem till Boden innan han hittat Tigern. Pojken går längs Sveriges västra sida medan Tigern går längs östkusten för att ta sig hem. Under pojken och Tigerns olika resor genom Sverige möter de människor och djur och ställs inför diverse utmaningar.

7.1.1 Huvudkaraktärer och bikaraktärer

Berättelsen kretsar kring huvudkaraktärerna Pelle, som benämns som pojken, och katten Tigern. Båda är av manligt kön. Under deras färder genom Sverige träffar de olika människor och djur. De bikaraktärer som får mest utrymme i berättelsen är alla av manligt kön med undantag för spågumman och flickan Eva.

Pojken träffar människor som han slår följe med under sin resa, alla dessa är män. Ibland bjuds han hem till någon där frun i huset alltid bjuder på något ätbart. När det saknas någon av kvinnligt kön, vilket det ofta gör, är dock männen/pojkar/handjuren kapabla till att ordna något ätbart på egen hand. De av kvinnligt kön som pojken träffar under en längre tid är spågumman och flickan Eva, som benämns som flickan med äpplena då hon bjuder pojken på äpplen. Pojken träffar spågumman tidigt i berättelsen då han går till henne för att fråga om Tigern. Spågumman antar genast att pojken vill veta om han ska bli rik med motiveringen: ”De flesta vill bara veta, om de ska bli rika. Eller också kommer det flickor som vill veta, om de ska bli gifta” (Westman 1986:17). Spågumman spår pojken gratis då hon tycker att han är modig, sedan ger hon honom pengar så han kan köpa mat (18).

Den andra stora kvinnliga karaktären i boken är Eva, flickan med äpplena, som vill följa med pojken på hans Sverigeresa. Hennes begäran nekas direkt av pojken utan vidare förklaring (s.112). Pojken uttrycker dock senare en saknad efter Eva då han känner sig ensam och kall i mörkret, då undrar han varför han inte lät henne följa med (s.131). Dagen efter träffar han Eva på en rälsbuss där han genast ifrågasätter och tillrättavisar henne genom att påminna om att hon inte fick följa med honom på resan. Eva ber genast om förlåtelse och frågar om han är arg

på henne. Pojken gillar Evas sällskap men hon lovar att göra honom till viljes genom att återvända hem när de kommit fram till Östersunds station (s.134–135).

De övriga kvinnorna pojken möter uttrycker mestadels oro kring pojkens situation. Resterande biroller på pojkens resa är manliga karaktärer. Exempelvis Hattifnatt-farbrorn som lär pojken om Bockstensmannen, sjömannen som pratar om hur det är att vara ute till havs, knallen som redogör för luffarnas historia och samnen som berättar om renskötsel och hur livet på fjället ser ut. Pojken möter även en vit älg som han räddar från jägare och tar hand om och som han sedan slår följe med (s.97–104).

Under Tigerns resa träffar även han mestadels karaktärer av manligt kön, dock oftast i form av djur. Av kvinnligt kön träffar han sammanlagt tre kattflickor och en uggle som benämns med titeln fru. Kattflickorna tar hand om honom en kort stund innan han går vidare dit de inte får följa med (s.11). Resterande karaktärer Tigern möter och/eller slår följe med är av manligt kön, exempelvis mullvaden, kocken, katten Mr. X, herr igelkott och grävlingen. På slutet av Tigerns resa möter han ett gäng soldater som hyllar honom för hans mod och tapperhet (s.166).

7.1.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar

Männen/pojkarna/hanarna i boken beskrivs med ord som arg, modig, klok, stark, häftig, hjälte, tapper och sträng. Kvinnorna/tjejerna/honorna benämns som fina, dumma, bråkiga, arga och bussiga. Kattflickan Blendas utseende blir, av Tigern, jämfört med kusinkatten Sara där hemma. Det konstateras att Blenda inte är lika fin som Sara, men nästan. När Tigern i slutet av boken träffar Sara får man återigen läsa om hur fin hon är, finare än alla andra katter han mött (s.11, 168).

Könen är vad som identifierar karaktärerna, de av kvinnligt kön presenteras som ett sådant; fru, tant, flicka. Även några av det manliga könet presenteras på liknande vis; pojken, korgubbe, farbrorn. Dock nämns inte handjur som hanar, de nämns bara utifrån vilken art de tillhör, en katt istället för kattpojke eller hankatt. Detta till skillnad från kvinnorna som tituleras efter det kön de tillhör, exempelvis kattflickan och fru uggle.

Männens sysselsättningar presenteras tydligare än kvinnornas som oftast inte nämns mer än att de är någons fru eller mamma. Männerna är bland annat kaptener, glasblåsare, knallar, poliser, burkletare, renskötare, soldater och lastbilschaufförer. Trots att det oftast är kvinnorna som står för matlagning och bakning är den enda kock som nämns en man. När det gäller kvinnorna arbetar en av dem, som tidigare nämnts, som spågumma, en annan sitter och sticker samt säljer biljetter på ett museum, en arbetar som konditor och slutligen arbetar en kvinna som affärsbiträde. Kvinnornas yrken och sysslor, förutom spågummans, berörs inte ingående utan nämns bara som hastigast medan majoriteten av männen får berätta om sina sysslor.

I pojkens familj är det pappan som bestämmer. Detta tydliggörs genom att mamman endast talar två gånger, varav ett av tillfällena är när pojken återberättar vad mamman tidigare sagt (s.72, 174). Pappan däremot ger order både nere i Skåne när de letar efter Tigern samt hemma

i Boden. Det är pappan som bestämmer att Tigern inte får följa med till stranden då det kan finnas hundar där vilket kan skapa problem (s.6). Det är även han som ger information om resmålet familjen besöker (s.5–6, 176). Pappans ord ifrågasätts aldrig, inte ens när han säger till pojken att han ska sluta leta efter Tigern för att de ska åka hem. Dock ignoreras orden av pojken som ger sig ut på en egen resa. När pojken kommer tillbaka från sin resa försöker pappan låta sträng genom att fråga: ”Är det dags att komma hem nu?” (Westman 1986:175).

Resterande familjemedlemmar har olika stora roller i boken. Pojkens morfar beskrivs som klok och är någon som pojken vänder sig till för att få råd (s.14). Lillasystemen beskrivs som bråkig och feg då hon inte vågar bada i Storsjön då hon var rädd för odjuret som sägs finnas där (s.145). Pojkens mamma beskrivs inte ingående i boken, man får veta att hennes närvaro tröstar pojken när han drömt mardrömmar och att hon nästan svimmade när han kom hem (s.72, 175). Man får även veta att pojken har en faster i Arvika han tycker om. Pojken berättar att hon röker cigarr och är en bra historieberättare. Hans pappa anser dock att hon pratar för mycket (s.74).

Vid ett tillfälle när Tigern och hans kompis grävlingen har följt bestämmer sig grävlingen för att ta en paj som står på en veranda. Detta upptäcks av frun i huset som förfärat skriker ”Min paj, min paj!” (Westman 1986:140), därefter konstaterar hennes man att det är en grävling som äter pajen vilket får honom att argt ropa att han ska döda den. Några andra som blir arga är ett gäng pojkar som pojken stöter på när han samlar tomburkar, de menar att det är deras revir och säger kaxigt: ”Larva dig inte, gå hem till din morsa och kaka lite gröt!” (Westman 1986:144).

Även pojken blir arg när två pojkar som vill hjälpa honom hitta Tigern kommer med en katt som liknar denne. När pojken informerat dem att det inte är rätt katt säger pojkarna att de ska fortsätta fånga katter tills Tigern är funnen. Detta gör pojken arg då han uttrycker att pojkarna ska få med honom att göra om de fortsätter fånga katter. Sedan kommer en flicka och räcker honom en pudel och menar att det är Tigern. Han dumförklarar flickan vilket får henne att gråta (s.115).

Pojken blir omhändertagen endast av kvinnor under sin resa. Som tidigare nämnts förser spågumman honom med pengar till mat, en sjöman han träffar tar hem honom till sin fru som bjuder honom på bullar, pojken och knallen får pannkakor av en fru i ett hushåll och Eva förser honom med äpplen. Pojken träffar även en jämnårig som bjuder hem honom till sin mamma, där ger hon honom mat, husrum och ett bad.

Tigern är självsäker då han inte tvivlar på sin förmåga att hitta hem. Han är även stark och modig eftersom han klarar stora utmaningar, bland annat slagsmålet mot vildkatterna på Omberg (s.49). Precis som pojken blir Tigern omhändertagen av kvinnor och hondjur, när slagsmålet på Omberg var över kom en kattflicka och tog hand om honom genom att slicka hans sår (s.53). Även den första kattflickan han träffade på sin färd tog hand om honom då hon ledde in honom till köket där han försågs med mat av mamman i huset. Därefter bad

kattflickan Tigern om att få följa med på hans resa, utan vidare motivering nekade han dock hennes önskan men tröstade med att han kanske kommer tillbaka nästa år och hälsar på (s.11).

7.1.3 Analys

Pojken och Tigern: en Sverige-saga befolkas till största del av manliga karaktärer, bland annat är de två huvudkaraktärerna av manligt kön vilket Hedlin (2010:20), Kåreland (2005:25), Tsao (2008: 109–110) och Eilard (2008:27) menar är vanligt förekommande i barnlitteratur. Vidare beskriver Svaleryd (2003:71) och Tsao (2008:113) att männen ofta är aktiva medan kvinnorna har passiva biroller vilket stämmer in på *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*. Pojken och Tigern, samt de manliga karaktärerna de träffar, är aktiva rollfigurer som antingen för historien framåt eller förser läsaren med fakta medan de kvinnliga rollerna, såsom kattflickan och alla mödrar, är passiva och har obetydliga roller. Samtliga kvinnor i historien är omhändertagande då de bland annat förser pojken och Tigern med mat och husrum, detta är enligt Svaleryd (2003:15, 26) en vanlig uppfattning om hur flickor och kvinnor ska bete sig. Ingen av de kvinnliga karaktärerna i boken genomför något som kan uppfattas generera status och respekt, detta stämmer överens med Tsaos (2008:110) samt Berges och Widdings (2006:29) undersökningar där de kom fram till att kvinnors välgång och prestigefulla framgångar ofta saknas i läro- och läseböcker.

Berge och Widding (2006:9) menar att kvinnor i läroböcker beskrivs som avvikande medan männen står för normen. Detta kan liknas vid Hirdmans (1988:51) genussystem där hon menar att hierarkin inom genus går ut på att mannen står för det normala. Den manliga normen gör sig även synlig i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*. Det utmärkande är hur djuren tituleras, är djuret av manligt kön nämns bara arten, exempelvis katt. Är djuret kvinnligt nämns både art och kön, exempelvis kattflickan. På detta sätt förminskas flickor medan pojkar upphöjs (Nikolajeva 2004:129). Detta då mannen står för normen medan det kvinnliga är avvikande. Då könet nämns på de få kvinnliga karaktärerna antar vi att de resterande djuren är *normala*, alltså av manligt kön. Männen och deras röst värderas högre än kvinnan, detta märks tydligt då männens talutrymme är betydligt större än kvinnornas.

Berge och Widding (2006:16) upptäckte vidare att manliga karaktärer i deras empiri framställs som hjältar. Detta stämmer överens med Kåreland och Lind-Munther (2005:129–131) som beskriver att pojkar gärna agerar hjältar i litteratur. Detta kan pojken bland annat tänkas göra när han räddar älgen från jägarna. Tigern benämns som hjälte av andra katter för att han klarat av resan från Skåne till Stockholm. Spågumman uttrycker även att pojken är modig, precis som soldaterna gör när de hyllar Tigern. Mod är något som vanligen används för att beskriva *riktiga* män och pojkar (Josefson 2005:22). Trots att pojken och Tigern inte uttryckligen beskrivs som modiga kontinuerligt kan de dock tolkas som det då de ensamma tar sig genom Sverige och klarar av diverse utmaningar. Blir de någon gång rädda går känslan över fort. De ger även intryck av att vara självständiga och idérika när de klarar av de olika prövningarna på sin resa vilket är typiska uppfattningar om män både i litteratur och i verklighet (Nikolajeva 2004:129, Josefson 2005:21, Lönnmo 2014:37).

Nikolajeva (2004:130) nämner likt Tsao (2008:110) att flickor oftast förminskas medan pojkarna upphöjs i litteratur vilket tydligt ses i *Pojken och Tigern Pojken och Tigern: en Sverige-saga*. Pojkarna i huvudrollerna hyllas för sina heroiska äventyr medan kvinnors utrymme och framgång saknas. Ytterligare en faktor som ger uppfattningen om att kvinnor förminskas är situationen när Tigern objektifierar en kattflicka. Han trycker ned och jämför henne med andra kattflickor han sett och menar att hon nästan är lika fin som dem. Eilard (2008:359, 363, 377) beskriver att det mellan åren 1980-2007 var vanligt att kvinnor beskrevs utifrån sitt utseende och att de skulle vara vackra för att behaga mannen. Hon menar vidare att det är vanligt att pojkarna objektifierar och bedömer flickornas utseende.

Eva får benämningen flickan med äpplena av pojken vilket blir ett epitet för henne. När pojken träffat Eva för sista gången nämns hon inte längre vid namn i hans tankar, hon förblir endast flickan med äpplena, och inte Eva. Här kan det tolkas att pojken har berövat Eva på hennes namn vilket i sin tur visar hur obetydlig hon är för honom trots att han tänker på henne. Hennes namn är inte längre värt att minnas. Istället förblir hon namnlös med en titel som pojken valt åt henne, flickan med äpplena. Vidare kan det dras paralleller mellan detta till Hirdmans (1988:52) genusystem där mannen överordnar sig kvinnan då han anser att han har makten att beröva henne på hennes namn.

Eva, flickan med äpplena, kan vid första intrycket uppfattas som normbrytande då hon ger intrycket av att vara äventyrlig, självständig och tuff, vilket är manliga egenskaper (Eilard 2008:350, Nikolajeva 2004:129). När pojken nekar hennes begäran om att få följa med på resan nöjer hon sig med svaret att han ska höra av sig. Dock går hon emot hans order och möter upp honom senare på resan, detta kan ses som instinktivt vilket är en typisk kvinnlig egenskap enligt Nikolajevas abstrakta schema (2004:129). Hennes resa blir dock inte långvarig då pojken beordrar henne att åka hem igen, vilket hon gör. Eva uppfattas då som lydiga och anpassningsbar medan pojken är dominerande, vilket är vanliga föreställningar för respektive kön i böcker och samhället (Nikolajeva 2004:129, Svaleryd 2003:15, Kåreland & Lindh-Munther 2005:129).

Även pojkens pappa faller inom ramarna för den manliga normen då han är dominerande och känslökall (Svaleryd 2003:15, Nikolajeva 2009:129). Det visar sig bland annat då han ger order om att Tigern ska stanna kvar i bilen i Skåne och när han är sträng när pojken kommer hem från sin resa. När pojken berättar om sin faster som han tycker om inflikar hans pappa att hon pratar för mycket. Istället för att låta pojken ha sina höga tankar om sin faster ifred, verkar pappan känna sig tvungen att flika in med något kränkande om fastern som för pojken egentligen är oväsentligt. Eilard (2008:299) menar att starka kvinnliga karaktärer tillskrivs en svaghet för att inte anses för maskulina. I detta fall kan det tolkas som att pappan inte vill att hans son ska tycka om fastern för mycket och säger därför en kommentar som sänker fasterns status.

Både Josefson (2005:21) och Eilard (2008:381) menar att pojkar uppfattas vara våldsamma och slåss, vilket är ett attribut Tigern besitter när han bland annat slåss mot vildkatterna på Omberg. Pojken deltar inte i något våldsamt i boken, dock kan han tolkas som aggressiv då

han hotar pojkarna som uppger att de har hittat Tigern. Pojken menar att de ska få med honom att göra om de fångar in fler katter. Vad han menar med det är tolkningsbart, men det ger onekligen indikationer på att något otrevligt kommer ske.

Yrkesmässigt och med sina sysslor faller majoriteten av både kvinnorna och männen inom ramarna för genusnormerna. Kvinnorna sköter hushållet, stickar och jobbar i kassan. Eilard (2008:262, 259) påvisar också att kvinnor framställs som husliga och omhändertagande vilket ständigt är ett mönster för de kvinnliga karaktärerna i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga*. Männens sysselsättningar och yrken beskrivs desto mer, en sjöman berättar bland annat om sin tid på sjön och sammen om renskötsel. De flesta arbeten männen är tilldelade är fysiska och kräver kunskaper inom området, exempelvis poliser, soldater, kaptener eller lastbilschaufförer. Det är enligt Svaleryd (2003:14) vanligt att män associeras med bland annat fysiska aktiviteter och fordon. Vidare stämmer redovisningen från Statistiska centralbyrån (2017a) överens med Svaleryds studie då bland annat lastbilsförare är ett mansdominerat yrke. Även kvinnornas sysselsättningar i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* är förenliga med det som Statistiska centralbyrån (2017b) listat som kvinnodominerande yrken i dagens samhälle. Att männens sysslor och yrken redogörs för medan kvinnornas, förutom spådamen, nämns i förbifarten kan leda till att kvinnornas sysselsättningar inte uppfattas som lika viktiga som männens.

Männen och kvinnorna är varandras motsatser (Hirdman 1988:51), männen är hjältar och aktiva medan kvinnorna är passiva och obetydliga. Isärhållandet av könen syns, som nämns ovan, genom hur de tituleras och vilka roller de tilldelats. Könens isärhållning och motsatser syns tydligt i hur männen och kvinnorna får bete sig. Kvinnorna innehar de fogliga och omhändertagande rollerna som motsats till männen som är överordnade med machoattityd. Ett exempel på detta är tanten som ställt ut sin äppelpaj på altanen som grävlingen sedan äter upp. Tanten skriker då i åsynen av grävlingen som äter hennes paj: ”Min paj, min paj!” (Westman 1986:140). Varpå mannen i sin tur utbrister: ”Det är en grävling! Jag ska döda honom.” (Westman 1986:140). Kvinnan skriker i förtvivlan över att en grävling äter upp pajen som hon troligtvis har bakat. Mannen som konstaterar för kvinnan vilket djur det är som äter upp hennes paj ska ta hämnd genom att döda grävlingen, allt detta på grund av en paj. Detta kan ses som att kvinnan är för upprörd för att göra något åt att hennes paj blir uppäten medan mannen ska göra det kvinnan är oförmögen till, skrämja bort och/eller döda grävlingen. Händelsen ger även uppfattningen av att kvinnan har sämre kunskaper än mannen då han måste förklara världen för henne.

7.1.4 Hur svarar *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* mot Lgr-80 och Lgr-11?

I Lgr-80 står det att skolan ska ansvara för att bearbeta normer och värderingar. Vilka exakta normer och värderingar det gäller och hur dessa ska bearbetas står inte tydligt, dock antar vi att könsnormer bör vara inkluderat i dessa begrepp. Skolan ska vidare arbeta med jämställdhetsfrågor för att belysa allas lika rätt oberoende av exempelvis kön. Eleverna ska inte bli påverkade av lärarens uppfattningar om vad som är rätt eller fel, förutom när det gäller demokrati (Skolöverstyrelsen 1980:15–19).

Enligt Lgr-80 är ett av skönlitteraturens syften att eleverna ska få möta verkligheten från andras perspektiv samt ge möjligheter för elever att få reflektera och pröva värderingar och attityder till exempelvis könsroller. Vidare står det att majoriteten av barnlitteraturen är präglad av värderingar och det är skolans uppdrag att diskutera och motverka dessa (Skolöverstyrelsen 1980:137).

Med tanke på hur män och kvinnor framställs på olika sätt kan inte *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* anses främja jämställdhet, vilket är en viktig del av demokratin. Detta då männen bland annat är aktiva och har stora roller medan kvinnorna är passiva och ger intryck av att vara oviktiga. Skulle boken användas i syfte att svara mot det som kan tänkas falla inom genusramarna, exempelvis könsnormer och värderingar, i Lgr-80 måste läraren och eleverna ha uppdragat, diskuterat och motarbetat de orättvisa föreställningarna om män och kvinnor som *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* försett dem med. Om boken inte bearbetats i undervisningen skulle den enbart ha erbjudit barnen föreställningar om mäns överordnad och kvinnors mindre värde, vilket inte svarar mot Lgr-80.

I *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* får man endast ta del av männens och pojkarnas tankar och handlingar vilket går emot målet från Lgr-80 som kräver att eleverna ska få ta del av olika perspektiv på verkligheten i ämnet svenska. Hedlin (2010:20) menar att då män förekommer mest i barnlitteratur bidrar det till att eleverna endast får läsa om världen ur ett manligt perspektiv.

Lgr-11 har tydligare riktlinjer gällande skolans uppgift att motverka traditionella könsmonster. Skolan ska förmedla vikten av exempelvis lika värde och jämställdhet mellan könen. Skolan ska även verka för nolltolerans mot diskriminering av bland annat kön och könsöverskridande identiteter. Elevernas kön ska inte ha betydelse för sättet de blir bemötta eller bedömda på, vidare ska könstillhörigheten inte heller påverka de krav och förväntningar som ställs på eleverna. Dessa faktorer kan påverka elevernas föreställningar om vad som är manligt och kvinnligt, det är skolans uppgift att motverka de traditionella könsmonster som finns (Skolverket 2016:7–8). Syftet med läsning av skönlitteratur i svenska är enligt Lgr-11 att eleverna ska utveckla sin identitet och förståelse för omvärlden (Skolverket 2011:247).

Vi anser, likt Lönnmo (2014:47), att *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* förstärker snarare än motverkar traditionella könsmonster, därför är läseboken inte lämplig att använda i undervisning i förhållande till kraven i Lgr-11. Om boken används är det viktigt att diskutera hur den framställer och isärhåller könen, detta för att inte förse eleverna med traditionella könsmonster. Läseboken kan användas som diskussionsunderlag men den kräver stor medvetenhet från lärarens håll.

7.2 Djurspanarna B

Djurspanarna B (2001) författad av Arne Norlin ingår i *Kom och läs!* -serien och innehåller 184 sidor disponerade i 32 kapitel. Sofie och hennes storebror Jens får tillbringa sommarlovet tillsammans med sin pappa då mamman i familjen reser utomlands för att studera franska. För att sommarlovet inte ska bli tråkigt har pappan bestämt att de ska åka till några av Sveriges

landskap för att fota landskapsdjuren, något han länge velat göra. Tillsammans färdas de genom Sverige och träffar bland annat djurexperter och forskare. Samtidigt upptäcker Sofie, Jens och deras pappa att de inte är ensamma om att söka efter djuren, två tjuvjägare är nämligen också i farten.

7.2.1 Huvudkaraktärer och bikaraktärer

Sofie, Jens och deras pappa Lasse har de tre största rollerna i boken. Historien berättas utifrån nioåriga Sofie som dokumenterar deras sverigeresa med hjälp av en bandspelare. Trots att det är Sofie som är berättarjaget har hennes pappa och storebror stora roller genom hela boken. Sofie är stundvis passiv, i vissa kapitel får vi endast ta del av några få tankar ifrån henne medan både pappa och Jens är aktiva och pratar mycket.

Under deras resa träffar de en del personer, bland annat djurexperter, släktingar och tjuvar. Trots att de träffar ett relativt stort antal kvinnor utgörs birollerna till största del av män. Bikaraktärerna är oftast djurexperter som guidar och informerar Sofie, Jens och pappa Lasse om de olika landskapsdjuren. Av alla experter är det ungefär dubbelt så många män som kvinnor. De träffar varje expert en gång sedan försvinner de ur historien. De bikaraktärer som i viss omfattning är återkommande är Sofies och Jens mamma samt tjuvarna.

7.2.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar

Sofie är nio år gammal och älskar att läsa och skriva (s.4). Hon gillar även att pyssla vilket tydliggörs när hon skapar en egen Sverigekarta (s.181). Sofie är pälsdjursallergiker och gillar att samla på gosedjur, hennes nalle Ture sover hon med varje natt (s.7, 9, 18). När Sofie, Jens och deras pappa handlar under resans gång tilldelas hon gosedjur och en kåsa medan Jens får en kniv och ett fiskespö (s.18). Sofie förklarar vidare att hon och hennes bror Jens aldrig brukar göra något tillsammans trots att de ofta har roligt ihop. Detta synliggörs exempelvis när de kommer hem efter första delen av resan då Jens sitter vid datorn och Sofie tittar på Disneyfilmer och läser böcker. Dock får Sofie sedan följa med till Jens vän Bernhard (s.16–17, 96).

Sofie kan uppfattas som känslig då hon beskriver avskedet av sin mamma på stationen som sorgligt då de båda grät (s. 5). Vidare gestaltas hon som fegare än sin bror då han vågar göra saker inte hon vågar, exempelvis rida på en elefant, stoppa ner fingret till ekoxen eller gå högre på stolpskorna (s.17, 44, 136). Sofie är stundvis passiv i historien då hon inte talar och interagerar med de andra i någon stor utsträckning, eftersom hon är berättarrösten får vi snarare läsa om hennes tankar.

Jens är Sofies elvaåriga storebror som, till skillnad från Sofie, inte tycker om att skriva. Hans intressen är att spela datorspel, räkna, spela fotboll och att läsa serietidningar (s. 4, 9, 41, 182). Han retas gärna med Sofie, ibland förekommer förolämpningar, utan att hon säger ifrån (s.142). Jens är även tävlingsinriktad och vinner majoriteten av tävlingstillfällena mot sin syster. Han blir bland annat mallig då han i början av boken varit i fler landskap än Sofie (s.34). Däremot åker Sofie och pappan till två andra landskap senare i boken utan Jens som är hos en kompis. Jens är en aktiv karaktär som pratar mycket och tar för sig, han ställer gärna

frågor, antar utmaningar och är nyfiken. Han är en drivande kraft bakom gripandet av tjuvarna då han uppmanar pappan att följa efter den mystiska bilen för att sedan ringa polisen (s.156).

Barnens pappa Lasse jobbar som fotograf för en tidning i Stockholm. Han beskrivs som en bra men frånvarande pappa då han bland annat ofta jobbar övertid och reser mycket. Han älskar sport och åker gärna iväg för att fotografera mästerskap och olympiader (s.4–6). Pappan har inte huvudansvaret för barnen, detta märks då han inte vet vad som ska göras när hans dotter får en allergisk reaktion under resan. Han väljer att ringa till mamman för att fråga om råd och var medicinerna ligger (s.84). När pappan tidigare i berättelsen fick reda på att mamman i familjen fått ett stipendium till att studera i Frankrike över sommaren blev han inte glad, detta då han skulle behöva ta ansvar för barnen och missa ett flertal sportevenemang. Vidare beskrivs han som rastlös då han lätt blir uttråkad (s.6–7). När pappan accepterat sin situation för sommaren kommer han på att han länge velat göra en fotobok vilket nu kan genomföras med barnen som sällskap. Hans idé är att fotografera landskapsdjur i Sverige. Pappan poängterar även för barnen att de nog ska hinna göra något roligt också, eventuellt besöka Liseberg (s.6). Pappan är aktiv och en bestämmande karaktär då han pratar mest och är den som styr deras Sverigeresa. Vid två tillfällen är det endast pappan som får se landskapsdjuren då han lämnar kvar barnen i bilen eller hos deras farmor (s.39, 179). I början av berättelsen berättar Sofie att pappa varken gillar att skriva eller att läsa böcker. Trots det läser han Harry Potter för barnen under resans gång (s.4, 38, 66).

Barnens mamma Brita har inte en stor roll i boken. Hon jobbar som lärare och har fått ett stipendium som ger henne möjligheten att läsa franska i Frankrike över sommaren (s.5). Brita gillar att läsa och skriva och uppfattas som känslig då hon gråter vid avskedet på stationen, precis som hennes dotter (s.4–5). Första dagen på pappans och barnens resa får hon reda på att Sofie och Jens redan ledsnat, då uppmanar hon pappa Lasse att planera resan bättre vilket han gör (s.14). Mamman är även den som, via telefon, får berätta för pappan hur han ska gå tillväga när Sofie har fått en allergichock (s.84). Under sin resa skickar mamman hem vykort till sin familj, Sofie får ett med Eiffeltornet på medan Jens kort pryds av ett fotbollslag (s.96).

Även Sofies och Jens farmor har en liten roll i boken. Hon beskrivs som känslig då hon gråter både när de anländer och åker. Farmodern är huslig då hon gärna bjuder på mat och fika samt gör egen sylt. Sofie beskriver henne som självständig då hon klarar sig själv i sitt hus, dock har hon svårt att ta sig till affären och ställa in kanalerna på Tv:n. Detta är dock något som Sofie, Jens och pappan kan hjälpa henne med (s.175–177).

Karaktärerna i boken beskrivs inte utifrån utseende förutom vid två tillfällen. Sofie beskriver fältbiologen Nils som gullig. Senare i boken möter Jens och Sofie en flicka som beskrivs som odrägligt söt, så söt att Jens gapar när han tittar på henne. Flickan som heter Anna är blond och berättar att hon brukar fundera på viktiga saker som hur man gör när man pussas och varför inte pojkar vågar krama fröken på skolavslutningar (s.26, 123–125).

7.2.3 Analys

Sofie som är berättarjaget i *Djurspanarna B* är, trots sin huvudroll, stundtals passiv. Detta medan Jens och pappa Lasse mestadels är aktiva. Detta överensstämmer med Svaleryds (2003:71) påstående om att mannen vanligtvis är aktiv medan kvinnan, som oftast innehar en biroll, är passiv. Sofie är dock ingen bikaraktär men trots att hon har en viktig roll som berättaren framställs hon som initiativlös och inaktiv. Det är möjligt att författaren ansåg att hon tog tillräcklig plats med sina tankar.

Sofie har tillskrivits egenskaper som är typiskt för en flicka utifrån ett traditionellt könsperspektiv. Förutom att hon är passiv så är hon även känslig då hon gråter. Hon är pysslig då hon i slutet gör en Sverigekarta och hon kan även antas vara duktig i skolan då hon beskriver sig själv som en flitig läsare och att hon gillar att skriva. Sofie är ofta rädd och tar mindre risker än hennes bror, exempelvis vågar hon inte rida på en elefant. Man får även under bokens gång veta att hon gillar mjukisdjur. Alla dessa egenskaper är enligt Josefson (2005:21), Svaleryd (2003:14), Connell (2009:77) och Eilard (2008:305) vanligtvis tillskrivna kvinnliga karaktärer i läseböcker och i samhället.

Sofies storebror Jens är, vad som kan anses utifrån traditionella könsmonster, typiskt *grabbig*. Han är modig och orädd då han bland annat stoppar ner fingret till ekoxen och går högt på stolpskorna. Han är även tävlingsinriktad då han gärna utmanar och jämför sig med sin syster. Att vara djärv och tävlande är enligt Josefson (2005:21) och Lönnmo (2014:47) typiska uppfattningar för hur män och pojkar i verkligheten och litteratur ska vara. Vidare är fotboll och sport något som pojkar och män ofta ägnar sig åt i läseböcker enligt Eilard (2008:381), vilket både Jens och hans pappa gör.

Sofies och Jens pappa Lasse beskrivs som frånvarande vilket ger intrycket av att han inte har huvudansvaret för barnen och hushållet. Detta syns ännu tydligare under bokens gång då pappa Lasse bland annat måste ringa sin fru och be om hjälp när Sofie får en allergichock. Denna händelse gör att man kan ifrågasätta hur mycket pappan egentligen vet om sina barn, speciellt då han tar med sin pälsdjursallergiska dotter på en resa där de möter olika sorters djur utan att vara beredd på att veta vad han ska göra om hon får en allergisk reaktion. Det är istället Sofies mamma, som över telefon från Frankrike, får instruera sin man om vad som ska göras och var medicinen ligger. Ytterligare ett tillfälle där mamman visar sig ha mer ansvarstänkande och känna sina barn bättre än pappan är när hon uppmanar honom att planera deras resa bättre. Eilard (2008:348) menar att när mannen får huvudansvaret över barn och hem förlöjligas denne ofta om han inte är säker i sin föräldraroll. I och med att pappan är frånvarande och att mamman vet vad som ska göras kan även slutsatsen om att frun tar hand om familjen och hushållet dras, vilket enligt Eilard (2008:345) är ett återkommande mönster i läseböcker.

Yrkesmässigt får vi veta att pappan arbetar som fotograf och mamman som lärare. Barnomsorg och läraryrken domineras idag av kvinnor, vilket innebär att mamman faller inom den vertikala segregeringen (Elvin-Nowak & Thomsson 2003:180, 199, Statistiska centralbyrån 2017b). Pappan kan däremot ses gå emot detta, då mansdominerade yrken

innefattar exempelvis ekonomer, teknik, industri och snickare (Ambjörnsson 2011:39, Statistiska centralbyrån 2017a). Elvin-Nowak och Thomsson (2003:199) menar att män vanligtvis har chefsjobb, dock vet vi inte vilken anställningsposition pappan har i det företag han arbetar för.

Pappan är även den som styr Sverigeresan vilket ger honom en dominerande roll som uppfattas vara en typiskt manlig egenskap i samhället (Svaleryd 2003:15). Vidare verkar han sätta sig själv i första hand då han inte uttrycker någon form av stolthet eller glädje över sin frus stipendium, däremot blir han snarare sur då han missar olika sportevenemang. Detta kan liknas vid Berge och Widdings (2006:16) och Tsaos (2008:110) resultat där kvinnors prestige och välgång saknas i läromedel och barnböcker, i *Djurspanarna B* nämns det dock att mamman gjort något prestigefyllt men det hyllas inte utan snarare förminskas. Det uttrycks endast hur pappan muttrat över mammans resa då det inte gynnar honom. Trots pappans brist på entusiasm över att vara hemma hela sommaren lyckas han ändå vrida situationen till sin fördel då han länge velat göra en fotobok. Han presenterar sin idé om resan för Jens och Sofie och säger att de även kanske hinner med lite roligheter, detta ger uppfattningen om att hans intresse kommer i första hand och barnens i andra. Uppfattningen förstärks vidare när han både lämnar barnen i bilen och hos deras farmor för att han ska kunna fotografera på bättre villkor. Självtändigheten och ledarstilen som pappan utstrålar är enligt Lönnmo (2014:37), Josefson (2005:21) och Nikolajeva (2014:129) maskulina karaktärsdrag i både samhälle och litteratur.

Sofie beskriver sin farmor som självständig då hon bor ensam och kan ta hand om sig själv. Dock stämmer detta inte helt då Sofie kort därefter berättar att farmodern inte klarar av allt själv, exempelvis att ta sig till affären och ställa in kanaler på Tv:n. Detta kan liknas med Eilards (2008:299) iakttagelse i läseböcker där starka kvinnokaraktärer tillskrivs en svaghet. Vid första anblick får man intrycket av att farmodern är pigg, stark och oberoende men denna föreställning raderas genom att Sofie poängterar saker hon inte klarar av.

Mansnormen, som enligt Hirdman (1988:51) innebär att mannen är överordnad och står för det normala, är inte vidare märkbar i *Djurspanarna B*. Det som märks är att pappans jobb verkar värderas högre än mammans och när hon når framgång blir detta till ett problem snarare än något positivt. Pappan visar en tydlig motvilja mot att vara hemma och ta hand om barnen under sommaren då han missar jobb och evenemang han är intresserad av. Detta är något som Eilard (2008:261) har uppmärksammat i sin studie av läseböcker, hon menar att den manliga normen står i vägen för kvinnorna då man måste enas om vem som ska stanna hemma och ta hand om barnen. Detta är en del av Hirdmans genuskontrakt då könen inte har samma status (Hedlin 2010:17). Pappan har högre status än mamman då det kan tolkas som att han är van att alltid tillåtas göra det han vill. En annan del av Hirdmans (1988:54) genuskontrakt är att kvinnor och män tillåts göra olika saker. I *Djurspanarna B* är det kvinnorna som tillåts vara känsliga men inte männen.

Dikotomin märks desto tydligare, isärhållandet handlar om hur män och kvinnor tilldelas egenskaper och tillåts göra olika saker utifrån deras kön (Hirdman 1988:51). Förutom det som

tidigare nämnts, är det bland annat kvinnorna i *Djurspanarna B* som tydligast framställs stå för hushållsarbetet, exempelvis farmor som lagar mat så fort hon får besök. Att sköta hushållet och att laga mat är något som kan uppfattas som typiska kvinnoysslor i samhället menar Elvin-Nowak och Thomsson (2003:180). Emellertid förser även pappan barnen med mat, dock läggs det ingen vidare vikt på att berätta att pappan gör detta till skillnad från farmordern där det tydligt framgår att hon lagar mat och kokar sylt.

Läseboken ger även intrycket av att män vågar mer än kvinnor vilket kan ses som ytterligare en isärhållning. Jens är en tävlande karaktär som gärna utmanar Sofie i diverse situationer, i de flesta fall visar sig Jens vara modigare än Sofie som inte vågar ta risker. En tävling som Jens inleder mot sin syster är vem som befunnit sig i flest landskap. Jens blir mallig när han inser att han vunnit tävlingen med ett landskap, dock besöker Sofie och hennes pappa två landskap senare under historien då Jens inte följer med. Detta i sin tur borde betyda att Sofie vinner tävlingen, vilket inte nämns. Vidare kan detta ses som ännu ett isärhållande där pojken tillåts vinna men inte flickan eller där flickornas framgång inte har någon betydelse jämfört med pojkarnas.

Trots att *Djurspanarna B* knappt innehåller beskrivningar av utseende förekommer det två gånger, en gång när Sofie beskriver fältbiologen Nils som gullig och när bikaraktären Anna skildras som odrägligt söt, så söt att Jens gapade när han såg på henne. Detta kan tolkas som ett isärhållande då man nämner mannen som gullig i förbifart medan den av kvinnligt kön är så odrägligt söt att författaren måste beskriva att pojken suktar efter henne med öppen mun. Eilard (2008:377) menar att männens rätt att värdera kvinnor utifrån utseende ofta förekommer i läseböcker, vilket i viss mån sker i detta fall då den gullige fältbiologen Nils aldrig får veta vad Sofie tycker om honom, medan Jens tydligt visar att han bedömer flickans utseende.

7.2.4 Hur svarar *Djurspanarna B* mot Lpo-94 och Lgr-11?

I Lpo94 står det att skolan ska motverka traditionella könsmonster och främja kvinnor och mäns lika rättigheter och möjligheter. Eleverna ska inte bemötas och bedömas utifrån sitt kön, det ska vara jämlika krav och förväntningar på alla (Utbildningsdepartementet 1994:6). Detta kan liknas vid kraven för Lgr-11 som också strävar för att motverka traditionella könsmonster och allas lika värde och möjligheter (Skolverket 2016:7–8).

Djurspanarnas huvudkaraktärer är inte normbrytande och därför bidrar inte läseboken till att motverka traditionella könsmonster. När det gäller bikaraktärerna kan vi inte dra någon generell slutsats då dessa inte beskrivs utifrån varken egenskaper, intressen eller utseende, förutom farmodern, Nils och Anna. Detta medför att vi endast kan dra slutsatser utifrån huvudkaraktärerna som i sin tur inte uppfyller kraven för att vara normbrytande, vilket både Lpo-94 och Lgr-11 kräver. Trots att det finns ett stort antal kvinnor i boken som tar lika stor plats som manliga biroller är ändå männen överrepresenterade. Dock bör det nämnas att denna skillnad knappt märks om man inte räknar och jämför hur många kvinnor respektive män det finns i läseboken.

7.3 Nyckeln till skatten 3B

Nyckeln till skatten 3B (2013) skriven av Mats Wänblad är tredje boken i *ABC-serien*, boken innehåller 176 sidor som är indelade i 24 kapitel. Huvudkaraktärerna Asta, Bea och Cesar har tillsammans ABC-klubben som letar efter en borttappad skatt. Dock är de inte ensamma om att söka efter skatten, Astas bror Sigge och hans kompis Teddy vill nämligen komma åt hittelönen. Under skattjaktens gång får ABC-klubben tillgång till en nyckel som visar sig vara en viktig ledtråd i mysteriet. Samtidigt sker ett rån i staden där Sigge och Teddy blir inblandade.

7.3.1 Huvudkaraktärer och bikaraktärer

Läseboken handlar om Asta, Bea och Cesar som tillsammans utgör ABC-klubben som löser mysterier. De går alla tre i tredje klass och umgås nästan jämt. Samtliga tre huvudkaraktärer är aktiva, äventyrliga och har i princip lika stort talutrymme. Bikaraktärerna i boken består bland annat av Astas bror Sigge och hans kompis Teddy, klasskompisen Sam, läraren Olle, rektorn, museiguident Börje, Cesars mamma och hans mormor och morfar, Beas mamma, Astas mamma och pappa samt polisen Yngve. Samtliga nämnda bikaraktärer återkommer i två kapitel eller fler.

7.3.2 Beskrivningar, yrken och sysselsättningar

I boken beskrivs karaktärerna aldrig utifrån sitt utseende. Asta bryr sig dock om sitt utseende när hon både i början och slutet av boken poserar framför en spegel för att hitta en tröja som passar bra och för att se om hennes sjal sitter snyggt (s.8, 166). Dock bryr sig inte Asta om att hennes hår är oborstat, det gör emellertid hennes mamma (s.10). När Asta sedan ser att hennes bror och hans kompis Teddy har klätt upp sig i skjortor och kammade frisyrer fnissar hon åt dem (s.151).

Asta retar gärna sin storebror Sigge, vilket han tycker är pinsamt och jobbigt (s.14, 96). Hon är påhittig vilket bland annat märks när hon är med och löser läraren Olles gåta och kommer på hur hon, Cesar och Bea ska få bort skräpet i nyckelhålet (s.92, 138). Hon har både en modig och rädd sida då hon inte har problem att leta efter spöken i ödehuset med Cesar. Däremot är hon rädd att bli lämnad ensam i mörkret när hon är med Bea (s.56, 121). Asta visar sig ofta omtänksam då hon sällan är egoistisk. Hon vill bland annat finna skatten för att kunna bjuda sin familj på en resa till Frankrike. Hon stöttar även Bea när hon är ledsen och orolig, bland annat genom att följa med på Beas fotbollsläger som stöd. Hon är även tillitsfull då hennes kompis vänder sig till henne för att berätta en hemlighet (s.28, 129, 163). Asta är en karaktär som är fundersam och tänker mycket genom hela boken. Hon tillskrivs inga intressen, dock får man veta att hon skriver dagbok och inte är särskilt intresserad av fotboll (s.49, 86).

Astas familj består av hennes mamma, pappa och storebror Sigge. Sigge beskrivs som gnällig och sur då han i början tjatar om en ny cykel. Hans pappa säger dock att det inte är möjligt då de inte har råd, dessutom har Sigge redan en cykel som fungerar utmärkt. Sigge muttrar över detta samtidigt som han uttrycker ilska över att de också hade ställt in den planerade resan familjen skulle gjort tidigare. Astas och Sigges mamma frågar dock sedan pappan, när Sigge

gått, om de ändå inte ska ta ett lån och köpa en ny cykel åt Sigge. Pappan säger genast nej med förklaringen att ekonomin inte räcker till varpå mamman ger upp diskussionen och håller med honom (s.8–10). Sigge beskrivs vidare som en storebror som stör sig mycket på sin syster och inte gärna vill umgås med henne. Han skäms när han träffar Asta på museet och ber henne hålla sig undan när han är med sina kompisar (s.15, 82). Vidare blir Sigge arg när han är tvungen att hjälpa till hemma och tycker det är orättvist att Asta inte behöver göra samma sak (s.65). Deras mamma är dock noggrann med att Sigge ska laga mat en gång i veckan och att han kommer hem i tid och pappan menar att det är viktigt att han lär sig att planera och ta ansvar (s.66). Sigge ger med sig och lagar mat åt sin lillasyster, maten blir dock misslyckad och äcklig (s.83). Även Sigge och hans kompis Teddy är, precis som ABC-klubben, intresserade av att hitta den mystiska skatten. De är dock mer intresserade av belöningen så att de kan bli rika och köpa cyklar, mobiler, datorer och spel eller alternativt åka och se Barcelona spela fotboll (s.86, 163, 172).

Bea är precis som Asta retsam, detta syns då hon på museet också retar Sigge och när hon retar Asta och Cesar för att hon får sluta tidigare i skolan (s.15, 96). Hon visar sig också påhittig när hon bland annat finner en bok som hjälper dem i mysteriet (s.35). Bea älskar att spela fotboll och springa, hon går på fotbollsträningar och spelar matcher och är snabbast av alla i klassen. Om de löser mysteriet och hittar skatten vill hon kanske köpa nya fotbollsskor för belöningen (s.25, 35, 49). Hon beskrivs som modig och som en trygghet då Asta och Cesar uttrycker oro när hon inte är med vid ödehuset, de tycker det alltid är mycket tryggare när Bea är med (s.55). Bea är dock inte alltid så modig som hon verkar, hon blir nämligen ledsen när fotbollstränaren Lisa berättar att laget ska åka till Stockholm under sommaren på ett läger. Bea blir inte glad som resten av lagkompisarna då det visar sig att hon inte vågar sova borta (s.52, 120). Detta vågar hon inte säga till någon till en början, hon blir till och med retad för det av Cesar (s.53). Tillslut vågar Bea öppna upp sig till Asta om sin oro, när hon märker att Asta inte tycker det är barnsligt eller konstigt vågar hon berätta fler hemligheter hon bär på som Asta inte får säga till någon annan (s.129). Vidare har Bea ett varierande temperament, hon skiftar mellan att vara glad, sur, arg och ledsen. Bland annat blir hon arg på sin mamma när hon tjar om att Bea ska åka på fotbollsläget. Tillslut rusar Bea ut ur hemmet i ilska som sedan övergår till ledsamhet. Hon vill egentligen gå in till sin mamma igen efter bråket för att krama henne och tröstas, men det gör hon inte då Bea anser att hon förlorar om hon gör det (s.101).

Bea bor ihop med sin mamma som inte beskrivs särskilt ingående. Man får veta att hon tycker det är noga att Bea äter ordentligt, detta tydliggörs bland annat när mamman är bestämd med att Bea ska äta frukost trots att hon försovit sig. Hon nämner även att det finns yoghurt i kylen så fort Bea kommer hem från skolan (s.34, 96). Hon beskrivs även som bekymrad och ledsen då hennes dotter inte vill åka på träningsläget (s.99).

Cesar är, precis som sina vänner, retsam då även han tar tillfället i akt att reta Sigge på museet. Han är även retsam mot Bea när han undrar om hon är rädd för att sova borta, detta är dock något han ångrar sekunden efteråt (s.15, 16). Cesar är nyfiken och påhittig då han ofta ställer frågor och kommer på lösningar, bland annat när han tolkar dikten som är en ledtråd i

mysteriet (s.79, 148). Han är noggrann och försiktig då han exempelvis uppmuntrar Bea att ta det lugnt när hon gräver efter skatten så att hon inte förstör de eventuella fynden (s.27). Vidare är Cesar omtänksam och orolig då han bland annat visar sympati och oro för sin morfar när han börjar gråta. Han vill även hitta skatten för att kunna köpa ödehuset åt sin familj (s.3, 69, 76). Han uppfattas vidare som känslig och ledsen när han pratar med polisen Yngve om att de varit i närheten när polisen hade haft uttryckning kvällen innan. Cesar berättar allt han vet och känner att han är nära till gråt (s.76). Han är i boken, precis som sina kompisar, också orolig och ledsen för att ABC-klubben kanske ska läggas ned. Han vill ha den kvar men vill inte verka barnslig (s.25). Även om Cesar är modig när han bland annat besöker ödehuset med Bea så beskrivs han emellertid också som rädd och klumpig när han bland annat ryggar tillbaka, fastnar eller ramlar omkull (s.58, 103). Precis som Asta tillskrivs inte Cesar några intressen, man får dock veta att han inte är intresserad av fotboll (s.49).

Cesar bor ihop med sin mamma, mormor och morfar. Hans mamma jobbar på en guldsmedsaffär och beskrivs som stressad och arg när affären blivit rånad (s.102). Cesars mormor har en liten roll i boken, hon berättar om stölden i guldsmedsaffären och förser Cesar med frukost när hans mamma gått till jobbet (s.62). Cesars morfar har däremot en större roll då han bland annat är delaktig i skattjakten. Han beskrivs som känslös då han blir ledsen när gamla minnen till honom grävts fram av barnen. Morfadern är även hjälpsam då han hjälper barnen framåt i mysteriet (s.31, 131). Han pysslar gärna i trädgården och städar skjulet (s.25, 131).

Barnens lärare Olle försöker vara påhittig i skolan, dock går det ofta fel. Han är envis och ger inte upp utan kämpar hela boken igenom för att lyckas. Han har respekt och är ibland lite rädd för skolans rektor (s.71). Rektorn på skolan är en sträng kvinna som även har humor. Hon är noga med att skolan är skräpfri och att regler hålls, även om hon själv går emot dem ibland (s.71, 156). En annan bikaaktör vi får möta i skolan är klasskompisen Sam som ger intrycket av att vara rastlös och busig. Två gånger under klassens färd till museet kommer han bort då han intresserar sig för något som dykt upp under vägen. Tillslut placeras han av läraren Olle mellan Asta och Bea för att han inte ska komma bort igen (s.12). När klassen är framme på museet har Sam återigen sitt fokus på annat. Han beskrivs även som någon som pratar mycket och inte orkar lyssna (s.12, 16, 91, 150).

7.3.3 Analys

Nikolajeva (2004:129) och Svaleryd (2003:15) menar att pojkar tillskrivs de aktiva rollerna i litteratur och i vardagen, dock innehar även Bea och Asta den rollen tillsammans med Cesar i *Nyckeln till skatten 3B*. Alla tre huvudkaraktärer tänjer på genusnormernas gränser, framförallt Bea och Cesar. Bea beskrivs som den modigaste av de tre, vilket i barnböcker vanligtvis är en egenskap som tillskrivs de av manligt kön (Nikolajeva 2004:129). Vidare är Bea även den som skildras som stark och snabb, vilket åter inte tillhör de vanliga attributen för en av kvinnligt kön i samhället (Connell 2009:77). Hon spelar fotboll, vilket traditionellt har varit en fysisk aktivitet pojkar förväntas gilla i både läseböcker och verklighet (Svaleryd 2003:14, Connell 2009:77, Eilard 2008:381). Därmed går hon emot de rådande genusnormerna liksom Cesar som uttrycker sitt ointresse för sporten. Cesar utmanar vidare

genussystemet genom att skildras som känslig och rädd. Dessa egenskaper är vanliga uppfattningar för det kvinnliga könet medan männen ofta uppfattas känslolösa och orädda i barnböcker (Nikolajeva 2004:129, Lönnmo 2014:47). Lönnmo (2014:37) menar dock att pojkar i senare barnböcker tillåts vara både känsliga och omsorgsfulla. Vidare betonar Kåreland och Lindh-Munther (2005:129–131) att en feminiserad pojke i litteratur förknippas med något negativt, denna uppfattning får man dock inte av Cesar. Hans egenskaper ses inte som något avvikande då varken författaren eller någon karaktär i boken uppmärksammar Cesars beteende som om det vore annorlunda och anmärkningsvärt.

Samtliga tre huvudkaraktärer delar många egenskaper. De är alla äventyrliga och har viljan att anta utmaningar då de är motiverade att hitta skatten. De är även analyserande då de gärna utforskar och kommer fram till lösningar. Att ABC-klubben tar egna initiativ och själva styr jakten på skatten indikerar att de är självständiga. Alla dessa egenskaper är i samhället och i barnböcker vanliga uppfattningar för manliga karaktärer (Nikolajeva 2004:129, Josefson 2005:21). Cesar och Asta delar även egenskapen att vara omtänksamma då de båda vill hitta skatten för att gynna andra. De visar även sympati för personer i sin omgivning. I detta fall är Asta inom de ”rätta” mallarna för hur en av kvinnligt kön vanligtvis beter sig i barnböcker, det innebär däremot att Cesar är gränsöverskridande (Nikolajeva 2004:129).

Berge och Widding (2006:9) har i sin studie om genus i läroböcker upptäckt att kvinnor ofta blir nedvärderade och förlöjligade. I *Nyckeln till skatten 3B* förekommer detta två gånger genom förlöjligandet av Bea och rektorn. Bea beskrivs som normbrytande då hon tillskrivits ett antal egenskaper som i barnböcker och samhället anses vara maskulina drag. Eilard (2008:299) menar dock att när en kvinna tilldelats för många maskulina egenskaper brukar oftast en svaghet läggas till, vilket vanligtvis är utseendefixering. I Beas fall handlar det dock om en rädsla för att sova borta, vilket kan ses som en svaghet. En annan kvinnlig karaktär är rektorn som har ett prestigefyllt arbete där hon får respekt från omgivningen. Dock görs rektorn till åtlöje då hon sätter upp regler som hon sedan själv bryter. Även detta kan ses som ett förlöjligande av en stark kvinnokaraktär.

Enligt Eilard (2008:260) är det vanligt att kvinnor förknippas med utseendefixering i läseböcker vilket stämmer överens med Asta och hennes mamma, detta ses inte som något konstigt. Vidare menar Eilard att pojkar i senare barnböcker tillåts bry sig mer om sitt utseende. Detta stämmer inte in på *Nyckeln till skatten 3B* då Sigge snarare blir hånad av sin syster när han kammat håret och klätt upp sig. Utseendefixering ger intrycket av att vara acceptabelt för kvinnor men inte för män i den aktuella läseboken då det skildras som något avvikande och löjeväckande när Sigge gjort sig fin.

Sigge, Astas storebror, är en av de mest stereotypa karaktärerna i boken. Han och hans kompis antar, precis som ABC-klubben, utmaningen att försöka hitta skatten. Dock är han mer ute efter hittelönen så han exempelvis kan åka och titta på fotboll. Detta tyder på att Sigge är positiv till att anta utmaningar och att han gillar sport, vilket Josefson (2005:21) och Connell (2009:77) menar är vanliga samhälleliga uppfattningar om pojkar. Sigge protesterar när han uppmanas göra mat och ta hand om sin syster. Han har även en tuff attityd mot Asta då han

ber henne hålla sig undan och hotar henne med hämnd när hon varit retsam. Detta kan uppfattas som att Sigge vill distansera sig från att vara känslig genom en machoattityd. Detta stämmer överens med Nikolajevas genuschema där män oftast förknippas med att vara okänsliga i barnböcker (2004:129).

Astas mamma och pappa samtalar i inledningen av boken om Sigges begäran om att få en ny cykel. Pappan menar att de inte har råd medan mamman tycker de bör överväga att ta ett lån så Sigge kan få det han önskar. Pappan är dock bestämd och menar att ekonomin inte är tillräcklig vilket mamman accepterar. Detta kan liknas med Hirdmans (1988:51) genusystem där män och kvinnor tillskrivs olika egenskaper och handlingar. Pappan uppfattas ha ansvaret över ekonomin då mamman ger med sig utan vidare diskussion efter att hennes man sagt sitt. Detta ger indikationer på att mamman är underordnad i dessa typer av ämnen.

Cesars morfar, är precis som Cesar, gränsöverskridande. Detta då han både är känslös och gärna pysslar ute i trädgården. Nikolajeva (2004:129) och Connell (2009:77) menar att kvinnor vanligtvis uppfattas och porträtteras som emotionella och pyssliga i både verklighet och litteratur. Ytterligare en förutfattad kvinnlig egenskap Cesars morfar tillskrivits är att vara hjälpsam (Svaleryd 2003:26). Till skillnad från Cesars morfar har hans mormor en mindre roll i boken. Hennes enda riktiga framträdande är när hon dukar fram frukost till Cesar och berättar det senaste som hänt i staden. Detta ger uppfattningen av att mormoderns huvudsakliga roll är att framföra skvaller och göra sysslor i köket. Att vara skvalleraktig är enligt Connell (2009:77) en vanligt förekommande föreställning om vad som är kvinnligt i samhället. Vidare är det de kvinnliga karaktärerna i berättelsen som förser barnen med mat vilket är ett mönster i barnlitteratur (Eilard 2008:229–230, Lönnmo 2014:37–38). Ett undantag från detta är dock fallet då Sigge tvingas laga mat till Asta, vilket blev ett fiasko. Eilard (2008:229–230) menar att männen förlöjligas när de kliver in i kvinnans sfär, detta kan liknas vid Sigges misslyckade matlagning.

Sam är en återkommande bikaaktör. Han är en av de få som betar sig som han förväntas göra utifrån traditionella könsroller. Han beskrivs och uppfattas som rastlös och störande i skolsammanhang samtidigt som han pratar mycket och har svårt att fokusera. Att vara störande är enligt Josefson (2005:21) en typisk uppfattning om hur pojkar är i skolan. Detta kan jämföras med Eilards (2008:237) resultat där hon menar att pojkar, i motsats till flickor, inte förväntas sköta skolan och klara av skolans krav. När Sam gör andra saker än det han ska på väg till museet blir han av läraren placerad mellan Asta och Bea för att han inte ska komma bort igen. Detta kan tolkas som att Asta och Bea får agera hjälpfröknar vilket Olofsson (2007:46) menar är vanlig uppgift för de som ses som duktiga flickor i skolan. Asta och Bea klagar inte på deras tilldelade uppgift vilket tyder på att de gör läraren till lags, detta är något Eilard (2008:232) menar är vanligt för flickor i litteratur.

Karaktärerna i boken jobbar med varierande yrken. Rektorn på skolan är en kvinna och en man arbetar som lärare. Detta går emot Elvin-Nowaks och Thomssons (2003:199) resonemang om att männen har chefsjobben och kvinnorna är lägre ner i hierarkin. Vidare arbetar Cesars mamma på en guldsmedsaffär, vilken exakt befattning hon har är inte tydlig.

Hon beskrivs inte vara en guldsmed, men vilken övrig position hon kan ha på företaget kan vi endast spekulera om. Då det framgår att hon inte är ägare kan hon möjligtvis vara försäljningspersonal, vilket enligt Elvin-Nowak och Thomsson (2003:193) menar är ett karakteristiskt yrke för kvinnor i samhället.

Både bland karaktärer och talutrymme är det jämnt fördelat mellan män och kvinnor vilket inte tyder på att läseboken genomsyras av den manliga normen, enligt Hirdmans genussystem (1988:51). Ytterligare tecken på detta är att samtliga huvudkaraktärer tänjer på gränserna för uppfattningarna om manligt och kvinnligt. Gällande Hirdmans (1988:51) teori om dikotomi finns tendenser till isärhållning i Astas hem där pappan verkar ha högre status i frågor gällande ekonomi. Det är även tydligt att det är kvinnorna som syns i de flesta sammanhang där mat står i fokus. Vidare ger *Nyckeln till skatten 3B* intrycket av att det oftast är kvinnorna som tar hand om barnen då man inte får läsa om varken Cesars eller Beas pappor. Dock har vi noterat att Cesars morfar verkar vara en stor del av hans vardag, men vilken roll morfadern har i Cesars liv är otydligt. Med dettas menas att läsaren inte får ta del av information om huruvida morfadern fungerar som en extrapappa eller inte.

7.3.4 Hur svarar *Nyckeln till skatten 3B* mot Lgr-11?

Nyckeln till skatten 3B innehåller många gränsöverskridande karaktärer vilket är ett krav för läromedel som ska svara mot Lgr-11. Skolverket (2016:7–8) betonar att skolan ska motverka traditionella könsroller och arbeta för jämställdhet mellan könen. Dessa krav uppfyller den aktuella läseboken genom att ha en jämn fördelning av manliga och kvinnliga karaktärer samtidigt som dess egenskaper i de flesta fall tilldelats oberoende av genusnormer.

Tsao (2008:113) betonar vikten av att välja böcker i skolan som innehåller varierande individer med personligheter som är oberoende av kön för att skapa en jämställd inlärningsmiljö. Vi anser att *Nyckeln till skatten 3B* är lämplig att använda i undervisningen då den innehåller många karaktärer med egenskaper oberoende av kön. På grund av detta behövs ingen vidare diskussion om traditionella könsroller då den uppfyller kraven för att motverka dem. Notera dock att boken kan vara nödvändig att diskutera kring för andra syften och ämnen.

8. Sammanfattande diskussionsanalys

I följande avsnitt sammanfattar, jämför och diskuterar vi vårt resultat och kopplar det till tidigare forskning. Vi lyfter kvinnor och mäns utrymme i läseböckerna, förlöjligandet av karaktärer, sysslor och yrken samt hierarki och dikotomi. Avslutningsvis argumenterar vi för att genus är en fråga som ingår i skolans demokratiuppdrag.

8.1 Kvinnor och mäns utrymme i läseböckerna

Gemensamt för alla tre läseböcker är att huvudkaraktärerna och bikaraktärerna till största del utgörs av män och pojkar, dock i olika utsträckningar. När karaktärer av det manliga könet är överrepresenterat i barnböcker bidrar det till att barnen oftast får läsa om berättelser från ett manligt perspektiv (Hedlin 2010:20). I *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* har kvinnorna

minimalt utrymme och obetydliga biroller och när de pratar får de oftast en meningslös replik. Detta till skillnad från männen som har stora, många och avgörande roller. I *Djurspanarna B* är Sofie berättarjaget och har en huvudroll precis som hennes pappa och storebror. Trots att vi läser historien från Sofies perspektiv ger hon intrycket av att ofta vara passiv medan hennes pappa och bror är aktiva och har ett stort talutrymme. Birollerna utgörs till största del av män, men när kvinnor dyker upp är de lika aktiva som männen. I *Nyckeln till skatten 3B* utgörs huvudrollerna av två flickor och en pojke som alla är aktiva och har lika stort talutrymme. Dock är de manliga birollerna något fler än de kvinnliga.

Nikolajeva (2004:132) argumenterar för att karaktärer ofta är ”genus-neutrala” i barnlitteratur. Hon menar att det innebär att karaktärens biologiska kön inte är avgörande för handlingsförloppet. Med tanke på hur stereotypt skildrad alla karaktärer i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* är skulle en flicka med motsvarande genusnormerande egenskaper aldrig kunna ta pojkens plats. Först och främst skulle hon aldrig tillåtas göra en sådan revolt mot sin familj som pojken gjorde när han rymde. Sedan skildras alla kvinnor som passiva och fogliga, så även om flickan skulle försöka rymma hade hon aldrig klarat av det på egen hand. Ett exempel på detta är Eva som vill rymma men misslyckas då Pojken beordrar henne att åka hem.

I *Djurspanarna B* är Jens och Sofie, vad Nikolajeva kallar, ”genus-neutrala”, det vill säga att deras kön inte påverkar handlingen. Skulle Sofie gestaltas som en pojke eller Jens som en flicka hade det inte varit avgörande för händelseförloppet. Sofie hade möjligtvis haft en tuffare attityd och Jens hade varit mer tillbakadragen. Även mamman och pappan är ”genus-neutrala” då det lika gärna kunde varit mamman som åkte på Sverigeresan och pappan på en arbetsrelaterad resa. Däremot kan vi ana att det skulle väcka starka reaktioner om mamman behandlade barnen på det sätt pappan gör. Då det ständigt nämns att mammor ska vara omhändertagande (Svaleryd 2003:26, Elvin-Nowak & Thomsson 2003:199, Nikolajeva 2004:129, Eilard 2008:258–262) skulle det förmodligen väcka reaktioner om hon går emot dessa förväntningar. Connell (2009:18) och Hirdman (1988:57) menar att när en man eller kvinna bryter mot genusnormerna möts det oftast med motstånd och uppfattas som en skandal.

Nyckeln till skatten 3B har ”genus-neutrala” karaktärer. Om Cesar vore flicka eller Asta och Bea pojkar skulle det inte ha någon betydelse för händelseförloppet. Detta kan delvis bero på att samtliga huvudkaraktärer, och de flesta bikastrakter, har tilldelats egenskaper oberoende av kön.

8.2 Karaktärer som förlöjligas och/eller förminskas

Det fastern i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* och farmodern i *Djurspanarna B* har gemensamt med Bea och rektorn i *Nyckeln till skatten 3B* är att de alla skildras som starka kvinnokaraktärer. Dessvärre får de inte behålla sin fullständiga status då samtliga roller tillskrivs en negativ egenskap, vilket kan tolkas som ett försök av förlöjligande och förminskning enligt Eilards teori (2008:299). Fastern pratar för mycket, farmodern klarar inte av att handla eller ställa in tv-kanaler själv, Bea vågar inte sova borta och rektorn bryter sina

egna regler. När det gäller förlöjligandet av rektorn kan det dock ses som ett hån mot auktoriteter snarare än mot kvinnor, samtidigt är situationen inte lika markerad som de andra fallen. Att rektorn bryter sina egna regler får läsaren själv upptäcka i en situation då hon gör något hon tidigare förbjudit andra. Detta är något författaren själv inte valt att belysa utan detta är något man som läsare kan upptäcka på egen hand genom att koppla samman händelseförloppet i boken. I de andra fallen belyser författarna däremot de negativa egenskaperna tydligt vilket ger intrycket av att det är viktigt för läsaren att veta.

I samtliga fall har vi dock upptäckt att dessa negativa egenskaper inte har något avgörande syfte för händelseförloppet. Detta får oss att fundera över varför författarna har valt att ens nämna dessa beskrivningar. Visserligen kretsar några situationer i *Nyckeln till skatten 3B* kring Beas rädsla för att sova borta, exempelvis använder Asta hittelönen så att hon kan följa med Bea på cupen för att ge henne stöd när hon ska sova borta. Detta hade istället exempelvis kunnat handla om att Asta följde med i syfte för att titta och heja på Bea i hennes matcher. När det gäller fastern i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* nämns hennes negativa egenskap en gång, utan syfte. Denna kommentar är helt obetydlig då man som läsare inte ens får stöta på fastern och märka av hennes besvärlighet som författaren kände sig tvungen att nämna. Detta kan liknas med farmoderns situation i *Djurspanarna B* där problemet med tv-kanalerna endast nämns i samband med saker hon inte klarar av. Hur det gick med tv-kanalerna får läsaren aldrig veta vilket stärker vårt ifrågasättande om varför dessa saker överhuvudtaget behövde nämnas. Även Eilard (2008:299) har sett detta som ett förekommande fenomen i läseböcker, hon menar att starka kvinnokarakterer tillskrivs svagheter för att inte uppfattas som maskulina. Dock uppfattar vi det inte som att de nämnda kvinnorna tillskrivits dessa negativa egenskaper för att undvika att framställas som maskulina. Vi kan inte se något syfte med de nämnda svagheter mer än att de används för att förminska starka kvinnor.

Männen som förlöjligas gör det med statusen i behåll. Situationer då männen hånas i läseböckerna är vid de tillfällen de gör något som kan anses vara "kvinnoarbete", såsom att laga mat och ta hand om barn. Männen gör enbart bort sig i, vad som kan uppfattas som, kvinnans sfär. Dock förminskas de inte då misslyckandet inte framställer dem som sämre personer. Detta förekommer i samtliga utvalda läseböcker med undantag för *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* där ingen av männen förlöjligas. I *Djurspanarna B* misslyckas pappan med att underhålla barnen och i *Nyckeln till skatten 3B* lyckas inte Sigge med matlagningen. Detta ger intrycket av att det inte något anmärkningsvärt att männen misslyckas med sysslan då det ändå bara är "kvinnogöra". Hade det dock varit mannens sfär som männen misslyckades inom hade de förmodligen både förlöjligats och förminskats då det är något som de ska kunna.

En annan aspekt som skiljer männens förlöjligande från kvinnornas förminskande är sättet det beskrivs på. Kvinnorna beskrivs som bra men med en negativ egenskap som slutkläm medan männen däremot bara misslyckas och livet går vidare. Eilard (2008:315) har uppmärksammat att både männen och kvinnorna förlöjligas men att männen förblir överordnad kvinnan. Med hjälp av Eilards observation och Hirdmans (1988:51) teori om genussystem, där bland annat män tillskrivs vissa handlingar och kvinnorna andra, kan vi göra en tolkning om varför

männen kommer undan med att misslyckas inom kvinnans sfär. Männerna behöver inte kunna dessa handlingar då de tillskrivits kvinnorna som är underordnade i berättelserna. Detta ger i sin tur kvinnoyrkesslorna lägre status än mansgöra vilket kan leda till att misslyckande av mannen i kvinnans sfär inte är anmärkningsvärt då det ändå inte är något män anses behöva kunna.

Gällande värdering av utseende sker det i olika grader i de tre läseböckerna. I *Nyckeln till skatten 3B* är det acceptabelt för kvinnorna att bry sig om sitt utseende men när pojkarna gör något liknande blir de hånade, detta visar sig när Asta fnissar åt sin bror och hans kompis då de vid ett tillfälle klätt upp sig. Aastas handling kan ses som ett förlöjligande då man får intrycket av att det är avvikande att män anstränger sig för att se bra ut. I *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* är objektifieringen av kvinnor grov då Tigern tydligt beskriver vad han anser om kattflickan Blendas yttre och jämför henne med andra katter han träffat. Denna handling kan ses som kränkande då han tydligt markerar att kattflickan Blenda inte är tillräckligt fin för honom då han mött andra som ser bättre ut. Två liknande fall sker i *Djurspanarna B* där en ung man i Sofies tankar beskrivs som gullig i förbifarten. Vid ett annat tillfälle beskrivs flickan Anna som odrägligt söt. Denna flicka är så söt att Jens markerar detta genom att gapa när han ser på henne. Den unge mannen får aldrig veta vad Sofie tycker om honom medan den odrägligt söta flickan får känna av Jens åtrå.

Tigerns tankar går att jämföra med Sofies då objekten de studerar aldrig får veta vad de tänker om dem. Dessutom kan Tigerns tankar också jämföras med Jens då de har gemensamt att de båda objektifierar kvinnor på ett kränkande sätt då deras tankar inte kan ses som särskilt smickrande. Eilard (2008: 359, 363, 377) beskriver att det är vanligt att män i läseböcker har rätt att döma, värdera och objektifiera kvinnorna utifrån deras utseende. Tigern reducerar Blenda genom att påpeka att hon inte ser lika bra ut som andra honkatter han mött och Jens kan uppfattas bedöma Anna för att sedan värdera henne när han gapar. Då Tigerns tankar och förminskning av honan är kränkande och totalt onödigt för historien kan författarens val av att ta med detta ifrågasättas. Ville författaren nödvändigtvis ta med informationen om flickans utseende kan det tyckas räcka med att nämna att hon var fin utan att jämföra henne med andra. På så sätt hade man kunnat undgå förminskningen. Jens hade, precis som Sofie, kunnat behärska sina känslor eller uttrycka det för Anna på ett finare och smickrande sätt istället för att gapa efter henne.

8.3 Sysslor och yrken

En syssla som förekommer i alla läseböcker är matlagning eller tillhandahållande av mat. Gemensamt för samtliga utvalda läseböcker är att kvinnorna är överrepresenterade i dessa situationer. I *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* är det huvudsakliga syftet med kvinnorna att de ska laga mat eller baka för att bjuda andra. I *Djurspanarna B* kan det antas att pappan förser barnen med mat då han är ensam med dem, någon redogörelse om hur detta går till finns inte. Så fort farmodern presenteras berättas det genast att hon gillar att laga mat och att hon tillagar barnens favoritmåltider vid deras besök. I *Nyckeln till skatten 3B* är det alltid en kvinna som uppmanar barnen att äta eller dukar fram mat, med undantag för Sigges misslyckade matlagning. Matlagning är en syssla som anses tillhöra kvinnan både i litteratur

och i samhället, vilket dessa böcker förstärker uppfattningen om (Elvin-Nowak & Thomsson 2003:180–181, Eilard 2008:345–348, Lönnmo 2014:37–40).

Vi finner det märkligt att det inte skett någon utveckling kring detta från *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* till *Nyckeln till skatten 3B*. Det som förändrats är att matlagning inte ses som kvinnors största syfte i de senare böckerna till skillnad från *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* där kvinnor oftast placerats i köket. Varför samtliga författare till de utvalda böckerna har valt att inte placera en man naturligt i köket, utan att förlöjliga honom, kan kännas förunderligt och provocerande både för manliga och kvinnliga läsare.

Sport är något som enligt Eilard (2008:232–240) och Connell (2009:77) intresserar pojkar och män i både böcker och samhället. *Djurspanarna B* stärker detta påstående genom att betona Jens och pappans sportintresse. Hur Sofies och hennes mammas inställning till sport ser ut får läsaren aldrig veta. *Nyckeln till skatten 3B* utmanar däremot föreställningen om att pojkar ska gilla sport. Cesar uttrycker sitt ointresse för fotboll samtidigt som Bea beskrivs som passionerad för sporten och även Sigge beskrivs gilla fotboll. Eilard (2008:381–385) upptäckte i sin studie att flickor i senare läseböcker tillåts ägna sig åt aktiviteter som tidigare setts som maskulina, i detta fall fotboll. Genom att *Nyckeln till skatten 3B*, till skillnad från *Djurspanarna B*, skildrar både sportintresserade pojkar och flickor gör att man som läsare kan identifiera sig med båda könen vilket ger uppfattningen om att sport, i synnerhet fotboll i detta fall, är könsneutralt och inte endast något för pojkar.

Yrkesmässigt i läseböckerna kan man se en utveckling från *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* till *Nyckeln till skatten 3B*. I den förstnämnda boken ägnar sig kvinnorna oftast åt det som Elvin-Nowak och Thomsson (2003:180–181) kallar ”kvinnornas obetalda arbete”, det vill säga hushållssysslor (2003:180–181). I de andra fallen utövar de yrken som är kvinnodominerande enligt Elvin-Nowak och Thomsson (2003:193) och Statistiska centralbyrån (2017b). Även männen placeras i yrken som är mansdominerade, ett exempel är mannen som är lastbilschaufför. Dock menar Lönnmo (2014:40) att detta inte är ett stereotyp yrke för män. Detta kan ifrågasättas då Statistiska centralbyrån presenterat att yrket representeras av störst procent män (2017a).

I de två senare böckerna syns en positiv progression när det gäller att överskrida gränserna för mans- och kvinnodominerande yrken. Utvecklingen är tydligare för kvinnor än män. Detta gör att flickor, genom de två senare böckerna, möjligtvis inte blir lika begränsade i deras yrkesdrömmar. Värt att nämnas är dock att polisyrket endast gestaltats av män i samtliga tre läseböcker. En flicka som därmed har drömmen om att bli polis och läser dessa läseböcker kan då få uppfattningen av att polisyrket endast är ett yrke för män. Denna situation är ännu värre för pojkarna då manskaraktärerna i de tre läseböckerna väldigt sällan syns i kvinnodominerande yrken. Detta kan begränsa pojkar och flickor i deras tankegångar, drömmar och livsmöjligheter (Hedlin 2010:17–20).

8.4 Hierarki och dikotomi

Davies (2003:66) menar att barn lär sig den sociala ordningen genom berättelser. I de två äldsta läseböckerna syns ett tydligt överrepresenterade av män, detta kan ge uppfattningen av att män och pojkar värderas högre då det är de som får mest utrymme och större roller. *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* genomsyras kraftigt av den manliga normen då det kvinnliga nämns som avvikande, exempelvis genom att namnges som kattflicka och inte bara katt. Detta kan liknas vid Hirdmans (1988:51) genusteori där mannen ses som det normala. I de andra två läseböckerna syns inte lika tydliga tendenser till den manliga normen.

I både *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* och *Djurspanarna B* är det papporna av föräldrarna som syns mest. Detta till skillnad från *Nyckeln till skatten 3B* där mammorna representerar föräldrarollen till störst del. I de två förstnämnda böckerna är avsaknaden av mammor stor och de har små och oviktiga roller. Deras talutrymme är också mycket begränsat, i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* har mamman en replik jämfört med pappan som talar ett flertal gånger. I *Djurspanarna B* har mamman ett litet utrymme i början och slutet av boken, däremellan är hennes medverkan nästintill obefintlig medan pappan har en av huvudrollerna. I *Nyckeln till skatten 3B* är det mammorna som har de största rollerna och pratar mest av föräldrarna. Dock är det endast Asta som beskrivs ha en pappa och i hennes familj är föräldrarnas talutrymme lika stort, emellertid är det pappans ord som värderas högst.

Trots pappornas olika stora roller i de tre läseböckerna har de det gemensamt att alla är dominanta karaktärer. Alla ger order på olika sätt som inte ifrågasätts. Bland annat bestämmer pappan i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* vad familjen ska göra. I *Djurspanarna B* unnar inte pappan sin fru framgång och sätter sig själv i första rummet. I *Nyckeln till skatten 3B* visar pappan sig bestämd i diskussionen om ekonomi med sin fru, när han sagt vad han tycker säger mamman inte emot.

Vi ser ett mönster i familjekonstellationerna där papporna är överordnade mammorna, detta kan jämföras med Hirdmans genusteori där hon belyser detta fenomen (Hirdman 1988:49, 52). Hirdman argumenterar även för att det finns en isärhållning mellan män och kvinnor i samhället vilket bygger på ett motsatstänkande. Denna typ av isärhållning syns i läseböckerna då papporna bestämmer och mammorna lydigt lyssnar, männen har alltså något att säga till om men inte kvinnorna. Detta innehåll i böckerna kan bidra till att barnen får uppfattningar av att männen i hushållen är de som ska bestämma och att kvinnorna ska rätta sig efter dem.

Vidare gällande dikotomin gör den sig mest synlig i *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* där män och kvinnor konstant är varandras motsatser. I *Djurspanarna B* kan man se vissa egenskaper som är varandras motsatser hos Jens och Sofie, detta gäller även mamman och pappan men i mindre utsträckning. Hos djurexperterna och forskarna finns däremot inget isärhållande. I *Nyckeln till skatten 3B* ser vi endast en liten tendens till dikotomi.

8.5 Demokrati

Genus är en viktig del i demokratifrågan som är ett av skolans viktiga uppdrag. Demokrati handlar bland annat om jämställdhet vilket innebär att människor, oberoende av exempelvis kön, ska ha lika rättigheter och livsmöjligheter. De läroplaner vi nämnt i studien har alla gemensamt att skolverksamheten ska genomsyras av en demokratisk grund (Skolverket 2016:7, Skolöverstyrelsen 1980:13, Utbildningsdepartementet 1994:5). Som tidigare tydliggjorts genom resultatet i denna studie anser vi att läseböckerna, som vi vet finns tillgängliga i dagens skolor, uppfyller kravet för att förespråka jämställdhet i olika grader. I *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* anser vi att det inte finns något som förespråkar jämlikhet. Männerna är överrepresenterade och ständigt överordnade med maktpositioner medan kvinnornas enda syfte är att vara omsorgsfulla. I *Djurspanarna B* uppmärksammas inte mammans prestige medan pappan står i centrum. Samtidigt framställs Jens som bättre och modigare än Sofie. Även här är männen överrepresenterade. Detta skiljer sig markant mot *Nyckeln till skatten 3B* där karaktärerna besitter många olika egenskaper och uttrycker ett brett spektrum av känslor oberoende av sin könstillhörighet. Boken är dessutom jämnt representerat av män och kvinnor samt att båda könen innehar maktpositioner.

Att de två förstnämnda böckerna används i skolan är beklagligt ur en demokratisk synpunkt då eleverna förses med föreställningar som kan begränsa dem utifrån deras kön. Tenngart menar att ”barnlitteraturen gör oss till dem vi är” (Tenngart 2012:23) och Eilard (2008:20, 242) påpekar att de normer barn förses med från läseböcker kan påverka deras egen självbild, detta då det de läser om kan uppfattas som rätt, normalt och eftersträvansvärt. Det är enligt Josefson (2005:18) och Eidevald (2009:27) vanligt att läroböcker vanligen skildrar flickor på ett sätt och pojkar på ett annat utifrån ett traditionellt könsperspektiv. Detta kan det bidra till att befästa och stärka uppfattningar om vad man beroende på kön kan, får och bör göra. Det som inte framställs som *normalt* i läseböckerna kan uppfattas avvikande och inte önskvärt (Eilard 2008:20).

I en demokrati ska man inte begränsas av sitt kön men är det så som forskarna ovan nämner, att man påverkas och eftersträvar det som står i böckerna, kan gestaltningar av genus i både *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* samt *Djurspanarna B* begränsa elevers sätt att vara. Viktigt att notera är dock att det oftast är kvinnornas kamp som kommer till orda i den forskning vi lyft fram i vår studie. Vi måste dock vara medvetna om att även männen utsätts för en stor press. Kvinnorna kämpar för att ta sig upp i hierarkin samtidigt som männen tampas med att hålla sig kvar på sin topposition (Connell 1999:106). Utifrån en pojkes perspektiv kan vi tänka oss att *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* och *Djurspanarna B* bidrar med uppfattningar om att han ska vara självständig och konstant bättre än flickan. Då böckerna ger intrycket av att *flickaktighet* värderas sämre än *pojaktighet* vill den läsande pojken förmodligen inte sjunka lägre än en flickas nivå, vilket är en tuff uppgift då flickor i dagens samhälle är framgångsrika trots att det inte alltid verkar så i vissa böcker (Tsao 2008:112). Vidare beskrivs pojkar i de två läseböckerna som starka, modiga, ledare, tävlingsinriktade och aktiva vilket är egenskaper som kan kräva mycket energi och psyke från en människa att upprätthålla. Det kan ses som en konstant press att hela tiden vara bäst vilket är svåra förväntningar att ständigt leva upp till.

För en läsande flicka bidrar *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* och *Djurspanarna B* med föreställningar om att hon ska ta hand om andra och inte ta något större utrymme. Det man kan göra som kvinna för att bli uppskattad av män är att vara vacker. Hon lär sig att det är normalt att män, samt det som förknippas med det maskulina, värderas högre. Om detta är vad flickor förses med, hur ska de då våga ta plats i samhället? Om flickor inte får höra om andra flickors och kvinnors framgångar, hur ska de då bli motiverade till att sträva efter prestige själva?

Ur ett demokratiskt perspektiv anser vi att *Nyckeln till skatten 3B* är en lämplig läsebok. Där tillåts alla karaktärer att uttrycka alla typer av känslor och handlingar oberoende av kön. Det finns både könsstereotypa och könsöverskridande karaktärer vilket ger läsaren en möjlighet att identifiera sig med alla. Tsao (2008:113) betonar vikten av att lärare bör välja böcker där individer har varierade personligheter oberoende av kön, vilket även vi anser är essentiellt då dessa böcker annars cementerar dåliga uppfattningar som begränsar båda könen.

8.6 Metod- och teorireflektion

Vi valde i denna studie att genomföra en kvalitativ textanalys för att svara på vårt syfte och våra frågeställningar. Vi anser att den valda metoden fungerat bra då den gav oss stor frihet när vi analyserade empirin. En textanalys genomförs via djupa och närgående analyser (Lagerholm 2010:88) vilket krävdes när vi skulle undersöka hur kvinnor och män samt flickor och pojkar skildras i de utvalda läseböckerna. En kritisk aspekt med en textanalys är enligt Bergström och Boréus (2012:42) tolkningsaspekten och författarens förförståelse. Vår intention som uppsatsskribenter har varit att alltid ha ett neutralt förhållningssätt under våra analyser av läseböckerna. Vi hoppas att vi därmed har lyckats göra en opartisk studie men detta är dock inte något vi kan garantera. Våra tolkningar kan omedvetet ha påverkats av våra uppfattningar och vår förförståelse kring ämnet. Vi har emellertid varit noga med att alltid ha vårt syfte och våra frågeställningar i åtanke för att säkerhetsställa att vi genomfört konsekventa och korrekta analyser. Våra analysfrågor har även varit till hjälp för detta ändamål. Som vi tidigare nämnt är vi medvetna om att ingen generell slutsats om läseböcker kan göras genom denna studie, detta då mycket är baserat på våra egna tolkningar och att det är ett begränsat material som undersökts.

Vi anser att Hirdmans genussystem har varit en tacksam grund att utgå ifrån då hennes två regler om hierarki och dikotomi har fungerat som stöd för att hitta mönster i läseböckerna. En kritisk aspekt enligt oss uppsatsskribenter är att Hirdman till största del betonar kvinnornas kamp. Detta gör att man som användare av teorin omedvetet kan ta ställning för kvinnorna och glömma bort att männen också påverkas negativt av genusnormerna i samhället. Detta är dock något vi uppmärksammat och valt att redogöra för tidigare i diskussionsavsnittet.

9. Slutsats

Från *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* som publicerades 1986 till *Nyckeln till skatten 3B* 2013 syns en tydlig förändring i hur kvinnor och män samt flickor och pojkar skildras utifrån ett genusperspektiv. Genusnormerna *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* förser läsarna med

utgår från stereotypa uppfattningar om båda könen. Pojkarna och männen ska vara aktiva, modiga, självständiga och känslökalla medan kvinnorna och flickorna ska vara passiva och omsorgsfulla. I *Djurspanarna B* har de typiska framställningarna av män och kvinnor uppluckrats något, trots det finns det en stor mängd normer kvar. Männen och pojkarna skildras som aktiva, dominerande, tävlingsinriktade och känslökalla medan kvinnorna och flickorna är passiva, känslösa, omsorgsfulla och deras framgångar uppmärksammas inte. I *Nyckeln till skatten 3B* ser vi däremot en positiv utveckling av karaktärernas skildringar. Pojkar och män tillåts vara känslösa, något tillbakadragna, omtänksamma samtidigt som de får vara känslökalla, egoistiska och modiga. Flickor och kvinnor tillåts ha aktiva roller och maktpositioner samt vara sportintresserade och modiga. De tillåts samtidigt vara känslösa, utseendefixerade och omsorgsfulla. I *Nyckeln till skatten 3B* hämmas inte karaktärerna av sitt kön, det markeras inte som avvikande när de gör något som kan anses vara gränsöverskridande.

Pojken och Tigern: en Sverige-saga svarar inte mot den samtida läroplanen, Lgr-80. Detta då Lgr-80 förespråkar demokrati vilket vårt resultat visar att *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* inte gör. Denna slutsats kan dras genom att boken visar männens kraftiga överordning och makt medan kvinnorna i princip osynliggörs och har obetydliga syften för handlingen. I Lgr-80 står det även skrivet att skolan har till uppgift att uppdaga och motverka hårt präglade värderingar som finns i böcker, vilket krävs i detta fall då boken annars förmedlar och förstärker traditionella könsmonster. *Djurspanarna B* svarar inte heller mot sin läroplan, Lpo-94. Detta då Lpo-94 betonar vikten av att motverka traditionella könsmonster och att skolan ska genomsyras av demokrati. Trots att man kan se en tydlig förbättring i skildringen av kvinnor i *Djurspanarna B* jämfört med *Pojken och Tigern: en Sverige-saga* finns det fortfarande mycket som inte är jämställt och karaktärerna beskrivs utifrån traditionella könsmonster i stor grad. Detta tyder också på att ingen av de två nämnda böckerna svarar mot den nutida läroplanen Lgr-11 som förespråkar demokrati och betonar vikten av att skolan ska motverka traditionella könsmonster. *Nyckeln till skatten 3B* svarar, i motsats till de tidigare böckerna, mot sin läroplan. Karaktärerna besitter varierade egenskaper oberoende av kön och representerandet av män och kvinnor är jämnt, likaså talutrymmet. Baserat på detta kan vi se en utveckling av medvetandet om genus hos författare av läseböcker, vilket är positivt då eleverna inte ska begränsas genom de föreställningar de förses med från bland annat läseböcker.

10. Vidare forskning

Genus är ett viktigt ämne i dagens samhälle och kräver därför vidare forskning. Då vår studie visat hur mycket kvinnor påverkas av föreställningar genus förser oss med vore det intressant att få se det ur en mer manlig synvinkel. Hur påverkas männen av samhällets föreställningar? Vi har även upptäckt en tydlig tendens att de flesta genusforskare är kvinnor, även liknande examensarbeten har i de flesta fall skrivits av kvinnor. Detta medför att vi får läsa om hur kvinnor påverkas vilket gör att mannens kamp inte syns i lika stor grad. Därför vore det intressant och givande att läsa mer genusforskning från män och deras perspektiv.

Gällande fortsatt forskning av vår utvalda empiri vore det intressant att se hur läseböckerna används i skolan. Finns det en medvetenhet hos lärarna och eleverna hur genus framställs i läseböckerna och vilken påverkan det har? I övrigt skulle vi vilja läsa vidare forskning om hur lärare överlag tänker när de väljer böcker, finns genusaspekten med i valet av bok?

Genus är föränderligt och kräver därför ständigt ny forskning.

11. Slutord

Vi uppsatsskribenter har genom denna studie kommit till insikt att vi som framtida lärare bör granska materialet vi använder i undervisningen ur ett genusperspektiv. Väljer lärare att använda läromedel som skildrar pojkar och flickor på ett orättvist sätt krävs det att vi uppdagar och diskuterar normerna de förmedlar tillsammans med eleverna.

Vi hoppas att läsningen av denna studie har bidragit till att du som läsare, precis som vi, fått en förståelse för hur läseböcker kan förmedla genusnormer som kan påverka och/eller begränsa barn och deras identitetsutveckling. Alla bör ha rätten att vara dem de är och vill vara, oberoende av könstillhörighet.

Referenslista

- Ambjörnsson, Fanny (2011). *Rosa: den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2012). Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys. I Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Boréus, Kristina (2015). Texter i vardag och samhälle. I Ahrne, Göran, Ahrne, Göran & Svensson, Peter. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2., [utök. och aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Connell, Raewyn (1999). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos
- Connell, Raewyn (2009). *Om genus*. 2., utvidgade och omarb. uppl. Göteborg: Daidalos
- Davies, Bronwyn (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- De Beauvoir, Simone (2006). *Det andra könet*. [Ny utg.] Stockholm: Norstedts pocket
- Denscombe, Martyn (2016). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 3., rev. och uppdaterade uppl. Lund: Studentlitteratur
- Eidevald, Christian (2009). *Det finns inga tjejbestämmare: att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss.
Tillgänglig på internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hj:diva-7732>
- Eilard, Angerd (2008). *Modern, svensk och jämställd: om barn, familj och omvärld i grundskolans läseböcker 1962-2007*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2008
Tillgänglig på Internet: http://dspace.mah.se/bitstream/2043/5588/3/avhandling_eilard.pdf
- Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne (2003). *Att göra kön: om vårt våldsamma behov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Bonnier
- Furevik, Anna (2015). *På väg mot lika villkor?: svensk genushistoria under 150 år*. 1. uppl. Malmö: Gleerups Utbildning
- Hedlin, Maria (2010). *Lilla genushäftet 2.0: om genus och skolans jämställdhetsmål*. Uppdaterad och omarb. version Växjö: Institutionen för pedagogik, psykologi och idrottsvetenskap, Linnéuniversitetet
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-13490>

- Hirdman, Yvonne (1988). Genussystemet: reflexioner kring kvinnors sociala underordning. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 1988:3 s. 49–63
- Josefson, Helena (2005). *Genus - hur påverkar det dig?*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Kåreland, Lena (2005). Frihet eller närhet? Om Benny och Malla. I Kåreland, Lena (red.). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur
- Kåreland, Lena & Lindh-Munther, Agneta (2005). (S)könlitteraturen i förskolan. I Kåreland, Lena (red.). *Modig och stark - eller ligga lågt: skönlitteratur och genus i skola och förskola*. Stockholm: Natur och kultur
- Lagerholm, Per (2010). *Språkvetenskapliga uppsatser*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Melander, Björn (1995). Läsebokssvenska, bruksprosa och begreppslighet. En översikt över svensk språkforskning kring läroböcker. I Strömquist, Siv (red.). *Läroboksspråk: om språk och layout i svenska läroböcker*. 2. uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Nikolajeva, Maria (2004). *Barnbokens byggklossar*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Norlin, Arne (2001). *Kom och läs!. Djurspanarna, B*. 1. uppl. Stockholm: Natur och kultur
- Olofsson, Britta (2007). *Modiga prinsessor och ömsinta killar: genusmedveten pedagogik i praktiken*. Stockholm: Lärarförbundets förlag
- Repstad, Pål (2007). *Närhet och distans: kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 4., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Selander, Staffan (2003). Pedagogiska texter och andra artefakter för kunskap och kommunikation i *Läromedel - specifikt: betänkande om läromedel för funktionshindrade*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Skolverket (2016). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2016*, 3., kompletterade uppl., Skolverket, Stockholm, 2016
Tillgänglig på Internet: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visaenskildpublikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575
- Skolöverstyrelsen (1980). *Läroplan för grundskolan: Lgr 80*. Stockholm: LiberLäromedel/Utbildningsförl.

Svaleryd, Kajsa (2003). *Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Tenngart, Paul (2012). Barnlitteraturens värden. I: Kärrholm, Sara & Tenngart, Paul (red.). *Barnlitteraturens värden och värderingar*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Tsao, Ya-Lun (2008). *Gender Issues in Young Children's Literature*, Reading improvement. [0034-0510] 45(3):108-114

Utbildningsdepartementet (1994). Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna: Lpo 94: Lpf 94. Stockholm: Utbildningsdep.

Westman, Lars (1986). *Läs med oss. [Åk 3], Pojken och tigern: en Sverige-saga*, 1. uppl., Natur och kultur: Stockholm

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Wänblad, Mats (2013). *Nyckeln till skatten. 3 B, Läsebok*. Stockholm: Natur & kultur

Elektroniska referenser

Berg, Bettina (2000). *Genuspraktika för lärare*. Stockholm: Lärarförb.
http://jamda.ub.gu.se/bitstream/1/396/1/genuspraktika_2006.pdf (hämtad: 2017-02-25)

Berge, Britt-Marie & Widding, Göran (2006). *I enlighet med skolan värdegrund?: en granskning av hur etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning framställs i ett urval av läroböcker*. Stockholm: Skolverket
<http://docplayer.se/6029862-En-granskning-av-hur-kon-framstalls-i-ett-urval-av-larobocker.html> (hämtad: 2017-02-15)

Lönmo, Ammi (2014). *Mellan raderna där normerna får fäste: En diskursanalys av tre läsläror ur ett genusperspektiv*. Examensarbete, Högskolan Dalarna, Akademin utbildning, hälsa och samhälle. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:792433/FULLTEXT01.pdf> (hämtad: 2017-03-02)

Nationalencyklopedin (2017a), könsroll.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/könsroll> (hämtad 2017-02-14)

Nationalencyklopedin (2017b), norm. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/norm> (hämtad 2017-02-16)

Nationalencyklopedin (2017c), genusteori.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/genusteori> (hämtad 2017-02-13)

Statistiska centralbyrån (2017a), 20 vanligaste yrkena för män.

<http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-man/> (hämtad 2017-03-28)

Statistiska centralbyrån (2017b), 20 vanligaste yrkena för kvinnor.

<http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-kvinnor/> (hämtad 2017-03-28)